

STUDIA AD ARCHAEOLOGIAM PAZMANIENSIA

MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT KIADVÁNYOK

A szegvár-oromdűlői temető
és a Tiszántúl kora avar időszak

The Szegvár-Oromdűlő cemetery
and the Early Avar Period
in the Trans-Tisza Region

MARTIN OPITZ KIADÓ

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM RÉGÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai

Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Volume 25

ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok

Volume 5

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai
Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
Nemzetközi szerkesztőbizottság /
International Editorial Board

Heinrich Härke
Eberhard Karls Universität (Tübingen, D)

Oleksiy V. Komar
Institute of Archaeology of NUAS (Kiev, UA)

Abdulkarim Maamoun
Damascus University (Damascus, SY)

Denys Pringle
Cardiff University (Cardiff, UK)

Dmitry A. Stashenkov
Samara Regional Historical Museum (Samara, RU)

Nikolai P. Telnov
Institute of Archaeology (Chişinău, MD)

Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok
Nemzetközi szerkesztőbizottság /
International Editorial Board

Balázs Balogh
Director General of the Research Center
for the Humanities (Budapest)

Pál Fodor
Honorary Director General of the RCH (Budapest)

László Klima
PPCU Institute of Archaeological Sciences
(Budapest)

Hakan Aydemir
Istanbul Medeniyet University (Istanbul)

Balázs Sudár
Institute of History of RCH (Budapest)

Attila Türk
Early Hungarians' History Research Team of RCH
(Budapest)

A szegvár-oromdűlői temető
és a Tiszántúl kora avar időszak

The Szegvár-Oromdűlő Cemetery
and the Avar Period
in the Trans-Tisza Region

Szerkesztők

LŐRINCZY GÁBOR – MAJOR BALÁZS – TÜRK ATTILA

BUDAPEST – SZEGED – SZENTES
2022

A kötet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
és a Magyar Őstörténeti Kutatócsoport támogatásával valósult meg.

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM

A kötet az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program:
Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történeti
és Régészeti Kutatócsoport [TKP2020-NKA-11]) projekt keretében valósult meg.

Rajz: Czabarka Zsuzsanna, Koncz Margit, valamint Dobó Bernadett, Szőke Ágnes és Vidovics Teréz

Sírfotók: Lőrinczy Gábor

Képszerkesztés: Ambrus Edit, Váczi Gábor

Temetőtérkép: Kamarási András

Angol fordítás: Csiky Gergely, Kondé Zsófia, Marcsik Antónia, Sebők Katalin, Siklósi Zsuzsanna

Borítókép: Kerek köbötéttel díszített préselt elektronkorong (Szegevár-Oromdűlő 1. sír)

Hátsó borító: Aranyozott felületű, kereszt alakú bronz szíjelosztók (Szegevár-Oromdűlő 1. sír)

Első előzéklap: Herzog-féle 1899-es térkép részlete. Körös–Tisza–Marosi Ármentesítő Társulat
„Ártérfejlesztési” összesítő térképének részlete. M = 1:28 800, színes, könyomatos.

Rajzolta 1899-ben Szentesen Herzog József.

Hátsó előzéklap: Második katonai felmérés (1819–1869) részlete

© A szerzők és a Martin Opitz Kiadó

© Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Régészettudományi Intézet

ISBN 978-615-6388-30-8

HU-ISSN 2786-1538 (Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia)

HU-ISSN 2064-8162 (Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok)

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni,
bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

Felelős kiadó

Major Balázs intézetigazgató (PPKE BTK Régészettudományi Intézet)

Borító: auri grafika

Tördelés és layout: Váczi Gábor

Nyomda: Pauker Nyomdaipari Kft.

TARTALOM

Köszöntő	7
Szerkesztői előszó	9
Lőrinczy Gábor: <i>A szegvár-oromdűlői kora avar kori temető</i>	11
<i>The Avar-period populations of Szegvár-Oromdűlő and the Trans-Tisza Region</i>	282
Pásztor Adrien: <i>A szegvár-oromdűlői temető gyöngyleletei</i>	405
<i>Bead finds from the cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	495
Vida Tivadar: <i>Sírkerámia a szegvár-oromdűlői avar kori temetőben</i>	509
<i>Grave pottery in the Avar Age cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	545
Gulyás Bence – Samu Levente: <i>A szegvári övgarnitúrák úgynevezett maszkos vereteinek Kelet- és délkeleti kapcsolatairól</i>	555
<i>The connections of the belt mounts decorated with plant ornaments and human face depiction at Szegvár-Oromdűlő</i>	583
Csiky Gergely: <i>A szegvár-oromdűlői avar temető közelharci fegyverei (vágó- és szúrófegyverek)</i>	599
<i>Close-combat weapons (edged weapons and polearms) from the Avar Age Szegvár-Oromdűlő cemetery</i>	635
Csiky Gergely – Csizmadia-Csiky László: <i>A metallográfiai elemzések szerepe és lehetőségei a kora avar kori közelharci fegyverek vizsgálatában – Készítéstechnikai adatok két kora avar kori kardról</i>	647
<i>The role and possibilities of metallographic analyses on early Avar period close-combat weapons. Production technological data of two early Avar period swords</i>	653
Major Péter: <i>A szegvár-oromdűlői 6–7. századi temető páncélleletei</i>	661
<i>Armor finds from the 6th–7th-century cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	665
Lőrinczy Gábor – Siklósi Zsuzsa: <i>A szegvár-oromdűlői sírok radiokarbon vizsgálatainak eredményei</i>	669
<i>The radiocarbon dating, Bayesian analysis, and archaeological interpretation of the Early Avar Age cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	691
Fóthi Erzsébet: <i>A szegvár-oromdűlői temetőben eltemetett avar kori népesség vizsgálata többváltozós statisztikai módszerrel</i>	701
<i>Research of the origin of the Avar Age population buried in the Szegvár-Oromdűlő cemetery by multivariate statistical methods</i>	704
Marcsik Antónia: <i>Szegvár-Oromdűlő avar kori lelőhely humán csontanyaga. Újabb adatok az Alföld avar kori népességéhez</i>	707
<i>The Avar Age human skeletal remains at the site Szegvár-Oromdűlő. Newer data to the Avar Age populations on the Great Hungarian Plain</i>	733

Vörös István: <i>A szegvár-oromdűlő kora avar kori temető archaeozoológiai vizsgálata</i>	769
<i>Archaeozoological analysis of the early Avar period cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	811
Tugya, Beáta – Stewart, John: <i>A szegvár-oromdűlői kora avar temető</i>	
<i>tojásmaradványainak elemzése</i>	885
<i>Analysis of the egg remains from the Avar Age cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	892
A Szegvár-Oromdűlői kora avar kori temető térképe	895

A SZEGVÁR-OROMDŰLŐI NÖVÉNYI ORNAMENTIKÁVAL DÍSZÍTETT ÉS A MASZKOS VERETEK KAPCSOLATAI

GULYÁS BENCE* – SAMU LEVENTE**

BEVEZETÉS

A kora középkor egyik legemblematikusabb viseleti elemének a fémveretekkel díszített övek számítottak, melyek egész Euráziában és Észak-Afrikában elterjedtek. Az övek számos jelentéstartalommal rendelkezettek.¹ A kora bizánci időszakban a katonák és a hivatalnokok esetében a hatalmat és a státuszt szimbolizálták, de diplomáciai ajándékként is fontos szerepük volt, és az arannyal díszített példányok a vagyoni fontos kifejezőeszközei is voltak.² Az övet a türk rovásfeliratok is gyakran megemlégtették.³ Társadalmi szerepüket a türk idősakra vonatkozóan – a kínai és a türk források figyelembevételével – Sören Stark foglalta össze.⁴ Az általa – az orosz szakirodalom nyomán – heraldikusnak nevezett övveretek eredetére vonatkozó megállapításokat is részletesen tárgyalta.⁵ V. N. Dobzsanszkij szerint az övet a társadalom összes tagja viselte, ezek minősége kizárólag a tulajdonos vagyonától függött.⁶ A feliratok szerint a veretes övek a harcosok bátorságával függtek össze, a veretek száma a végigharcolt csatákra vagy épp a megölt ellenségek számára utalt. Ugyanakkor bizonyos övek a központi hatalommal álltak összefüggésben, ezeket ugyanis kizárólag a kagán ajándékozta a követőinek bizonyos eredményeik elismeréseképpen.⁷

A fejezet tárgya a szegvári övgarnitúrákon belül elsősorban az úgynevezett maszkos veretek és az ezekhez kapcsolódó egyéb övdíszek. Az avar kori övdíszeknek ezzel a csoportjával behatóbban elsőként Fettich Nándor foglalkozott, aki a martinovkai kincsen belül három eltérő stílust különböztetett meg, az öntött áttört vereteket (1), a tamgás lemezvereteket (2) és az egyszerű lemezvereteket (3) egyaránt ide sorolta.⁸ Emiatt a „Martinovka-típus” azonban egyfajta gumifogalomává vált, a kutatók technikai, formai jegyek és díszítés alapján egyaránt ide soroltak bizonyos verettípusokat.⁹ Csallány Dezső az arcábrázolással díszített áttört vereteket a mediterrán párhuzamok alapján Bizánctól eredeztette.¹⁰ A díszítés mi-

* ELTE Régészettudományi Intézet, 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/B. E-mail: gbenice567@gmail.com

** ELTE Régészettudományi Intézet, 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/B. E-mail: samulevente@caesar.elte.hu

¹ SCHOPPHOFF 2009.

² ALBRECHT 2010.

³ Pl. VASILYEV 1991, 121–125. Vö. STARK 2008, 170–182; KUBAREV 2017, 39–92.

⁴ STARK 2008, 170–174.

⁵ STARK 2008, 174–177.

⁶ DOBZSANSZKIJ 1990, 77–79.

⁷ DOBZSANSZKIJ 1990, 73–80.

⁸ FETTICH 1937, 280–293, Taf. CXX–CXXVI. Összefoglalóan a témáról: BÁLINT 1992, 389–395. A kutatástörténetet legutóbb Balogh Csilla vizsgálta fel (BALOGH 2004, 241–242, 247).

⁹ Csallány Dezső már 1939-ben a fogalom félrevezető jellegére utalt (CSALLÁNY 1939, 142–151).

¹⁰ CSALLÁNY 1962, 65.

att ezeket a Sucidava-típusú csatokkal kapcsolta össze.¹¹ Somogyi Péter a maszkos veretek fogalmának bevezetésével kívánta tisztázni a félreértéseket, amely alatt az áttört vereteket értette, melyeket sokszor stilizált arcbrázolásokkal díszítettek.¹² Ezeket készítőtechnika alapján három csoportba, az öntött, a lemezből kivágott és a préselt veretek közé sorolta.¹³ Ezek közül az öntött darabokat tekintette a legarchaikusabbnak, melyeket még Kelet-Európából eredeztetett.¹⁴ Garam Éva a bizánci importtárgyakról szóló monográfiájában az egyértelmű bizánci övgarnitúrák – Fönlak-típus, pont-vesszős díszítésű, állat-, madár-, levél- és halbrázolásos veretek mellett a Martinovka-típusú veretekre is kitért.¹⁵ Megállapította, hogy a veretek nagyobb számban fordulnak elő Itáliában, valamint a kisázsiai préselőminták is bizánci eredetre utalnak. A Kárpát-medencében talált préselőtövekből azonban helyi gyártásra is következtethetünk. A típust a 6–7. század fordulójára datálta.¹⁶

A Kárpát-medencei maszkos veretek tipokronológiájával legutóbb Balogh Csilla foglalkozott.¹⁷ Somogyi Péter tipológiáját vette alapul, azonban újabb csoportokat is elkülönített. Rávilágított arra, hogy a legkorábbi példányok – például Szentes–Nagyhegy 29. sírban talált veret – még az avar honfoglalást megelőzően kerültek a Kárpát-medencébe. Samu Levente – az ornamentikára koncentrálna – az áttört díszítésű veretek és az öntött, áttört testtel ellátott csatok motívumkincse közötti összefüggéseket, illetve a motívumok átalakulási folyamatát vizsgálta.¹⁸

Kelet-Európában az első részletesen publikált leletegyüttesek a 19. század végén, a 20. század legelején láttak napvilágot. Ebből az időszakból a Fekete-tenger északkeleti partvidékéről (Boriszovó) és a Krímből (Szuuk-Szu) is ismertté váltak maszkos veretek.¹⁹ Ezeket a lelőhelyeket, a sírokban talált bizánci érmek alapján a 6. század közepére, Iustinianus uralkodásának idejére datálták.²⁰ Az első átfogó elemzés Anatolij Ambroz nevéhez köthető, aki doktori disszertációjában a kelet-európai lokális kronológiák szinkronizálására törekedett. Sajnálatos módon azonban az eredményei csupán két rövid cikkben láttak napvilágot, így a módszerei részleteiben nem ismertek.²¹ A kronológiájának alapját az éremmel datált sírok jelentették. Azonban, ahogy arra Bálint Csanád is rámutatott, ez a módszer indokolatlanul késeire tett bizonyos Kárpát-medencei párhuzamokkal is rendelkező leletegyütteseket.²² Igor Gavrituhin és Andrej Oblomszkij a gaponovói kincslelet kapcsán tekintették át az Északkelet-Ukrajnából és a szomszédos orosz területekről származó hasonló leletegyüttesek kronológiai kérdéseit.²³ Ennek kapcsán az Északkelet-Balkán, a Krím, a Közép-Duna-vidék, a Kaukázus és a Volga–Urál régiók kronológiájának szinkronizációjára tettek kísérletet. Ebben nagyrészt a fenti régiókban előforduló hasonló övveretekre támaszkodtak.²⁴ Vera Kovalevszkaja az Eurázsia – valójában a volt Szovjetunió – területéről szárma-

¹¹ CSALLÁNY 1962, 66.

¹² SOMOGYI 1987, 121.

¹³ SOMOGYI 1987, 123–130.

¹⁴ SOMOGYI 1987, 131–135.

¹⁵ GARAM 2001.

¹⁶ GARAM 2001, 127–130.

¹⁷ Balogh Csilla kitért a terminológiára is, véleménye szerint ez az elnevezés több hasonló verettípust kizár, ezért szerencsésebb volna az orosz heraldikus veret terminust használni (BALOGH 2004, 242). Meg kell jegyezni, hogy ebben azonban a bizánci és bizánci ihletésű verettípusok, például a Fönlak- és Törökkanizsa-típusú, valamint a pontvonalas díszítésű veretek is beletartoznak, ezért ennek a hazai bevezetése csak a terminológiát bonyolítaná.

¹⁸ SAMU 2018.

¹⁹ SZAHANYEV 1914, 130–132; REPNYIKOV 1906, 14–15.

²⁰ SZAHANYEV 1914, 162–163; REPNYIKOV 1906, 32–33.

²¹ AMBROZ 1971; AMBROZ 1971a.

²² BÁLINT 1995, 247.

²³ Az egyes tipológiai rendszerek összehasonlítását lásd az 1. táblázatban.

²⁴ GAVRITUHIN–OBLOMSZKIJ 1996, 58–95.

zó veretekre dolgozott ki tipológiai rendszert.²⁵ Míg a fenti tanulmányok makroregionális kutatásnak számítanak, addig Ondrij Szkiba monográfiája kifejezetten a 7. századi Dnyeper vidéki kincsleletekre fókuszált, melyekben számos, párhuzammal máshol nem rendelkező verettípus is előfordult.²⁶ A legújabb összefoglalás ugyancsak Gavrituhin nevéhez köthető, aki a Klin Yar III és IV temetőkből talált veretek kapcsán foglalta össze a tárgytypussal kapcsolatos tudásunkat.²⁷

A 6–7. századi Bizánci Birodalom területéről már a 20. század első felében kerültek elő maszkos veretek, de ezek szisztematikus kutatása csak az elmúlt évtizedekben kezdődött el. Az egyetlen korai összegző munkát Joachim Werner jegyezte. Nagyívű tanulmányában azonban nem csupán Bizánra összpontosított, hanem a szasszanida és barbár területekről származó darabokat is felgyűjtötte. Elmélete szerint maguk a soktagú övek a belső-ázsiai nomádokhoz köthetőek, azonban a maszkos garnitúrák elterjedéséhez nélkülözhetetlen volt a késő antik préseléses technika átvétele. Ez alapján a sokmellékszijas övek – akárcsak a lamellás páncélok és a kengyelek – 6. századi nomád hatás Európa anyagi kultúrájára.²⁸ A Mediterráneum déli és keleti partvidékéről legkorábban Csallány Dezső közölt ide sorolható övvereteket, noha az előkerülési hely erősen kérdéses.²⁹ Az utóbbi években Christoph Eger publikált több régészeti kontextusból származó veretet.³⁰ Michel Kazanski pedig Szíriából közölt több példányt is.³¹ Az előkerült préselődombok immár kétségtelenül bizonyítják, hogy a tárgytypust a Birodalom területén is gyártották. Dobrudza északi, romániai részéről számos maszkos veret ismert, elég az éremmel is keltezett callatisi vagy a Piatra Frecaței-i temetkezésekre gondolni.³² Az egyetlen tanulmány, amely kiemelt a halmyrisi erőd területéről származó övdíszekről és fibulákról szól, Gheorghe Nuțu tollából született. Mivel a felszíni leletgyűjtésből származó veretek kontextusa nem ismert, ezért azok keltezése sem egyértelmű. Ezek helyi koncentrációját a szerző a katonaság jelenlétével hozta összefüggésbe.³³ A lelettypus kutatásának legnagyobb hagyománya Bulgáriában van, ahol a helyi múzeumok gyűjteményeiben meglehetősen gyakran mondhatók. Syna Uenze a Szadovszko Kale-i erőd területén előkerült szórvány vereteket értelmezte, amihez a Fekete-tenger vidékének sírból származó garnitúráit – például Szuuk-Szu-t, Piatra Frecaței-t és Callatist vette alapul. A maszkos veretek helyi megjelenését a nemzetközi övviselés észak-balkáni elterjedésével hozta összefüggésbe. Kihangsúlyozta, hogy a veretes övek túlságosan széles körben terjedtek el ahhoz, hogy azokat egyetlen etnikumhoz lehessen kötni.³⁴ Észak-Balkán kora bizánci temetkezéseit először Uwe Fiedler gyűjtötte össze. Habár monográfiájában nem elemelte részletesen az itteni vereteket, egy fontos megfigyelést tett. Piatra Frecaței sírjaiban az övek több esetben leoldva, az elhunyt lábai közé helyezve kerültek elő. Ez a szokás a késő római katonai öveket tartalmazó temetkezésekben is megfigyelhető, ami alapján az övek viselőit helyieknek tartotta.³⁵ Az első nagyobb összefoglaló munka Metodi Daszkalov nevéhez köthető. Monográfiájában a Bulgária területéről származó darabokat Kárpát-medencei és kelet-európai leletgyűjtésekkel vetette össze. Véleménye szerint ezek az övek bizánci eredetűek és elsősorban a katonasághoz, valamint a hivatalnokokhoz köthetők. A barbárokhoz különböző módokon juthattak el. Kézenfekvő a kereskedelemre gondolni, de nem zárta

²⁵ KOVALEVSZKAJA 2000.

²⁶ SZKIBA 2016.

²⁷ GAVRITUKHIN 2018.

²⁸ WERNER 1974, 137–139.

²⁹ CSALLÁNY 1962.

³⁰ EGER 2016.

³¹ KAZANSKI 2003.

³² Pl. PETRE 1987, Pl. 130; PREDA 1980, 164, Pl. XXXIV.

³³ NUȚU 2011, 193.

³⁴ UENZE 1992, 187–192.

³⁵ FIEDLER 1992, 69–70.

ki a vándor ötvösök szerepét sem.³⁶ A legutolsó összefoglaló Ljuba Angelova Trajkova tollából született, aki a mai Bulgária területéről származó 3–7. századi övszereléseket gyűjtötte össze. A részletes tipokronológiai elemzésen túl, ezeknek a viseleti kiegészítőknek az etnikus és társadalmi értékelésével is foglalkozott, noha ezt megnehezítette a tárgyak többségének szórvány volta.³⁷

Az övveretek széleskörű készítéséről tanúskodnak a préselőtövek, öntőformák és félkész darabok. (5. kép) Ezek Tádzsikisztántól³⁸ és Udmurtiától³⁹ egészen Észak-Afrikáig⁴⁰ előfordulnak. Bizonyos régiókban – például a Káma vidékén a – az előforduló verettípusok annyira egyediek, hogy azok lokális variánsként értelmezhetők. Ezt támasztja alá a keltezésük is, használatuk gyakran száz évvel is tovább tart, mint a sztyeppén és a peremterületein.⁴¹ Emiatt a veretes övek eurázsiai párhuzamainak keresése csak korlátozottan járhat sikerrel, egy ilyen munka inkább csak trendek bemutatására alkalmas.

A Szegvár-ormodülői temető 467 sírjából 47 tartalmazott valamilyen övveretet, ami a sírok kb. 10%-át jelenti (1. térkép). Ezek túlnyomó többsége férfiakhoz tartozott, de nőket (165. sír) és gyerekeket is (121. sír) temettek el övdíszekkel. Jelen tanulmány az áttört és préselt maszkos vereteket, valamint a növényi ornamentikával díszített övdíszeket vizsgálja, melyek a következő sírokból származnak: 1., 33., 58., 65., 118., 121., 165., 168., 194., 200., 202., 252., 306., 335., 528., 540., 545., 626., 700., 743., 755., 759., 815. és 897. sír. Ezek a derékövek mellett lábbeliken (1. sír) és lószerszámdíszként (121. sír) egyaránt előfordulhattak. A lentebb vázolt tipológia elsődlegesen a formai, másodsorban a díszítésmódon alapul. Mivel a szegvári temetőből a 81. sírban talált kelet-alpi (Bieringen-típusú) és a 100. sírből származó vasveretekből álló övgarnitúrát leszámítva⁴² kizárólag préselt veretek fordulnak elő, ezért ez a technológiai szempont figyelmen kívül maradt. Sok veretet a rendkívül rossz megtartása miatt már nem lehetett az egyes típusokba besorolni.

VERETEK

A. EGYSZERŰ VERETEK (1. kép)

1. Kerek veretek

1.a. *Díszítetlen darabok* – 33., 58., 76., 194., 202., 333., 335., 539., 540., 626., 755., 759., 760., 900. sír

A kerek veretek a Kárpát-medencei anyagban általánosnak mondhatók. Öntött és préselt változatuk is ismert,⁴³ azonban Szegváron csak utóbbiak fordulnak elő. Több esetben kizárólag ezek díszítették az övet, azonban maszkos veretek társaságában is sikerült dokumentálni őket.⁴⁴ Sokáig használatban lehettek, a kora avar kor legelejére, és a 7. század második negyedére keltezhető leletegyüttesekben egyaránt előfordultak.⁴⁵

A lapos fejű kerek veretek a 6–7. századi temetkezésekben viszonylag gyakorinak tekinthetők. Sztyeppeni kontextusból már a hun kortól kezdve ismerünk hasonló funkciójú díszszegeket, példaként az aktőbei 5. századi sírt említhetjük meg, ahol ezek a csizma száját díszítették.⁴⁶ A kerek veretek övhöz és

³⁶ DASZKALOV 2012.

³⁷ TRAJKOVA 2017.

³⁸ RASZPOPOVA 1980, 86–87.

³⁹ OSZTATYINA ET AL. 2011, 18–26.

⁴⁰ EGER 2016, 157.

⁴¹ BÁLINT 2019, 121, 124.

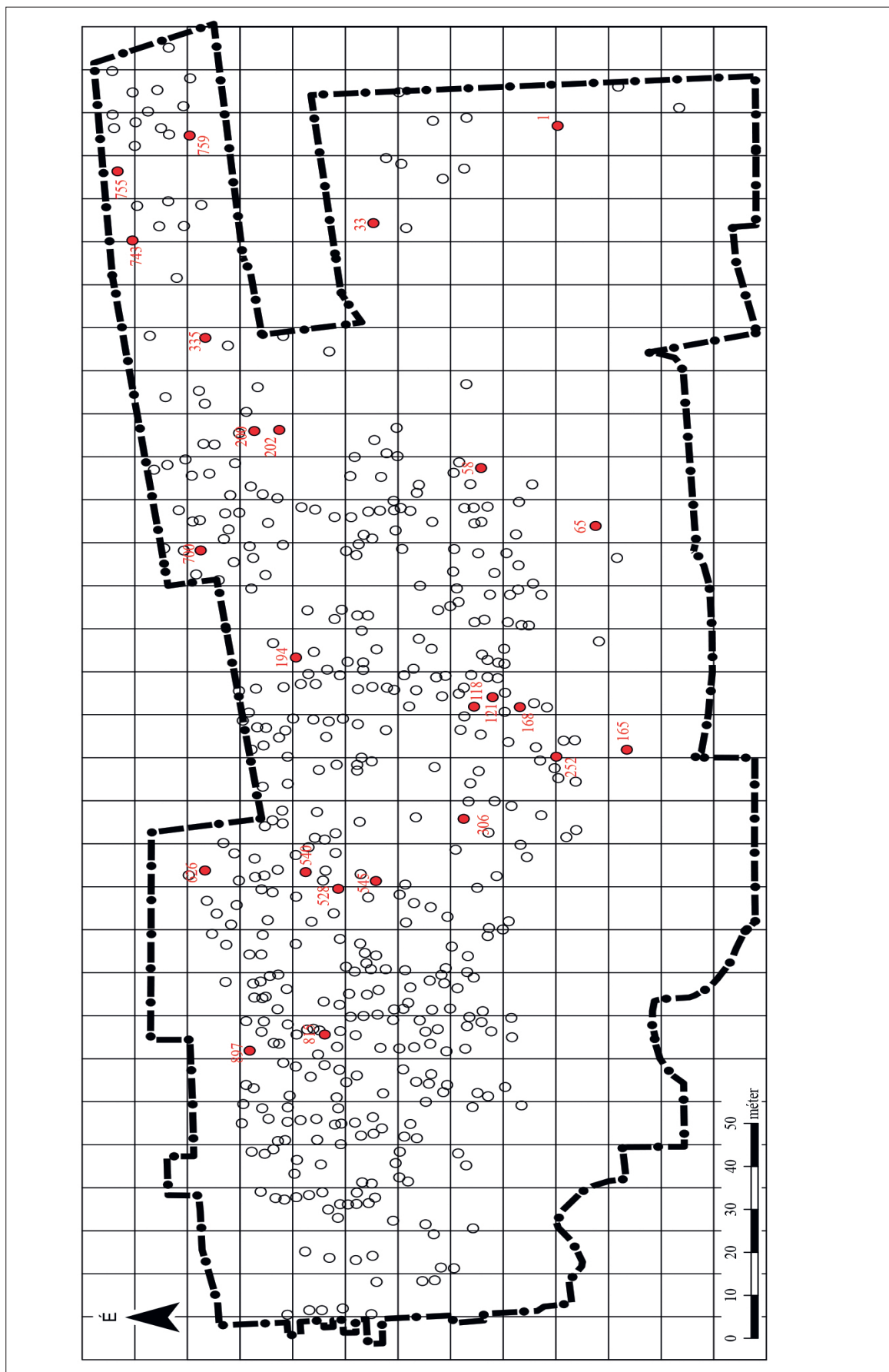
⁴² LÓRINCZY–STRAUB 2005, 138–139.

⁴³ BALOGH 2016, 190.

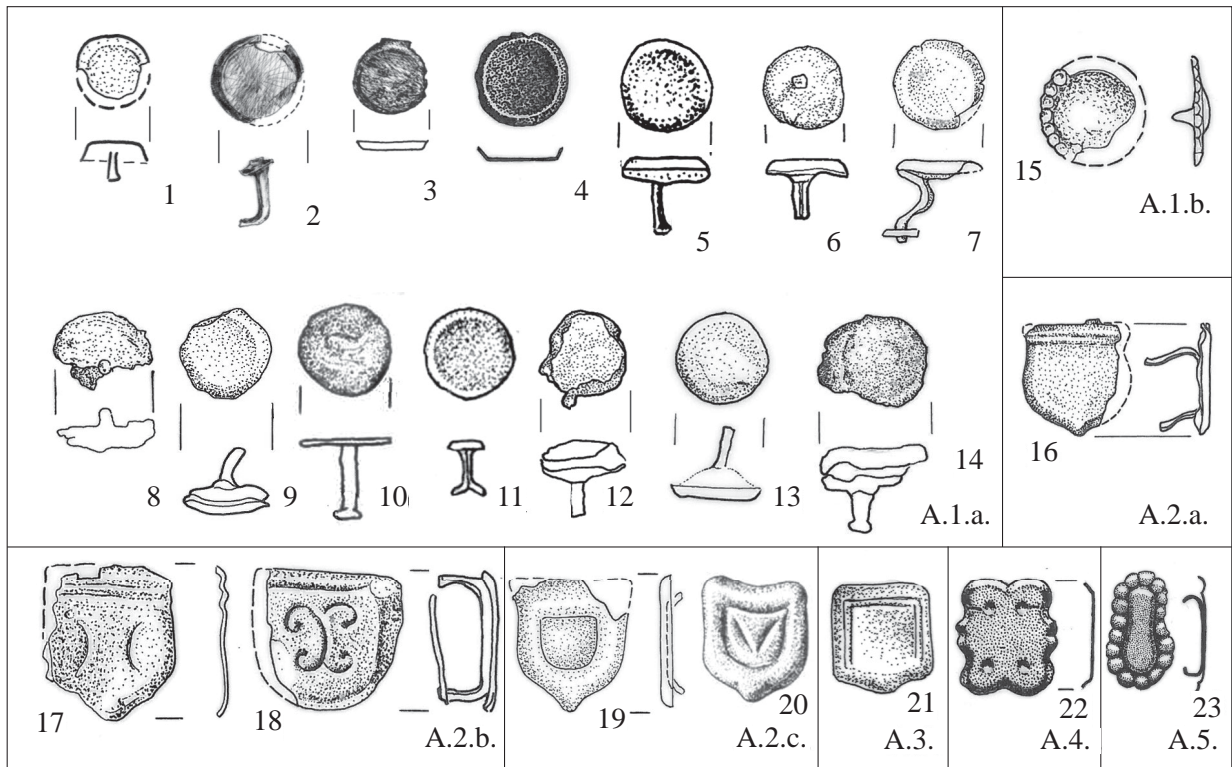
⁴⁴ BALOGH 2016, 191.

⁴⁵ BALOGH 2016, 193–194.

⁴⁶ MAKSZIMOVA ET AL. 1968, 75–76.

I. térkép. A vékony növényi ornamentikával díszített és a maszkos veretek elterjedése a Szegvár-ormadűlői temetőben

1. kép. Szegvár-Oromdűlő. Veretek tipológiája. 1: 33. sír; 2: 58. sír; 3: 76. sír; 4: 194. sír; 5: 202. sír; 6: 333. sír; 7: 335. sír; 8: 539. sír; 9: 540. 10: 626. sír; 11: 755. sír; 12: 759. sír; 13: 760. sír; 14: 900. sír; 15: 700. sír; 16: 200. sír; 17: 202. sír; 18: 540. sír; 19: 726. sír; 20: 335. sír; 21: 58. sír; 22–23: 121. sír. M: 1:1

Fig. 1. Szegvár-Oromdűlő. Typology of the belt mounts.

lószerszámhoz is tartozhattak. A tiszántúli övek egyik archaikusabb változatát képviselik azok a darabok, melyeket kizárólag ilyen veretekkel, esetleg egy egyszerű nagyszíjvéggel díszítettek. Ide sorolhatjuk a 76., az 539., a 760. és a 900. sírok garnitúráit, valamint a Hódmezővásárhely-Kishomok 49. sír övét.⁴⁷ Hasonló szettek a korabeli kelet-európai temetkezésekben ritkák, egyedül Rekonsztruktor IV 11. kurgán 9. sírjából ismerünk hasonlót.⁴⁸ Ugyanakkor ezek a kisméretű, kerek veretek számos formában fordulnak elő,⁴⁹ legjobban ismert verziójuk az, amelyet Garam Éva a tiszafüredi temető legkorábbi horizontjához sorolt,⁵⁰ és amelyek Zamárdiból is jól ismertek.⁵¹ A különböző típusok keletkezéséről általánosan elmondható, hogy – noha előfordulnak a 7. sz. második felében is – többségüket a 7. sz. első felére keltezhetjük.

A kerek veretek a Közép-Dnyeper-vidék tágabb környezetében talált ún. első ant kincshorizontban meglehetősen gyakoriak. Andrej Szkiba tipológiájában az IA1 típusba sorolta ezeket és több altípusukat különítette el. A régióból a legtöbb példány például Martinovkából került elő.⁵²

Ez a típus a bizánci területekről teljesen hiányzik, igaz, hasonló veretek szórványosan előfordulnak. Arcisa 2. sírjában talált darabok nem teljesen kör alakúak, a szélükből egy félköríves rész hiányzik.⁵³ A bulgáriai Rupkite 12. sírjában talált apró szegecses félgömbös fejben végződnek.⁵⁴ Végezetül meg kell

⁴⁷ NAGY 2004, 168.

⁴⁸ Publikálatlan leletgyűttes. A megtekintés lehetőségéért Vagyim Potapovnak tartozunk köszönettel.

⁴⁹ SAMU–BLAY 2019, 271–272.

⁵⁰ GARAM 1995, 188.

⁵¹ GARAM 2018, 66–68, Abb. 36–37.

⁵² SZKIBA 2016, 18.

⁵³ DASZKALOV 2012, 183, obr. 13:1.

⁵⁴ DASZKALOV 2012, 179, obr. 9.

említeni a British Museumban „Szíria” előkerülési hellyel őrzött garnitúrát, amelyhez ezüstből készült lapos fejű, bevágdosott peremű kerek veretek tartoztak.⁵⁵

1.b. Gyöngysorkeretes veretek – 700. sír

A 700. sírban talált préselt kerek veretek közepe enyhén kidomborodó, szélét gyöngysorkeret szegélyezi. Ezek a példányok a kerek veretek a Balogh Csilla-féle harmadik csoportba tartoznak.⁵⁶ Ez a csoport a Duna–Tisza közének gazdag leletegyütteseire jellemző, és az avar kor legkorábbi időszakára tehető.⁵⁷ Hasonló darabok a 7. század közepére keltezhető Dnyeper-vidéki kincshorizont leletegyütteseiből is ismertek, példaként Hacki vagy Kozijevka említhető meg, habár ezek peremén a díszítés nem egyértelmű, azok bevágásokként is értelmezhetők.⁵⁸ Ezek a tipológiájában az IB1 csoportba tartoznak.⁵⁹

A verettípus ékkő- és üvegberakásos példányai a Fekete-tenger északi partvidékének 6–7. századi temetkezéseiből is ismertek. Példaként Vasziljevka 2. kurgán 2. sírjában övveretként,⁶⁰ Vinogradnoje 5. kurgánból származó temetkezésben lószerszámveretként, illetve kardhüvelyveretként,⁶¹ Matjuhin bugor 12. sírjából szintén hüvelyveretként⁶² kerültek elő. A Zsigulina Roscsa lelőhelyen talált veretek funkciója a bolygatottság miatt nem határozható meg.⁶³

2. Pajzs alakú veretek

2.a. Egyenes felső résszel, díszítetlen – 200. sír

A szegvárihoz hasonló pajzs alakú, pontszerű hegyben végződő díszítetlen veret került elő Klin Jar III 345. sírjából. Ennek a darabnak a felső végétől azonban hiányzott a rovátkolás, valamint a felerősítése is csak egy szegeccsel történt.⁶⁴ Ezzel megegyező veret látott napvilágot Brut-2 18. kurgánjából is, ennek a rögzítési módját azonban a töredékessége miatt nem lehetett megfigyelni.⁶⁵ A Szuuk-Szu 118. sírjából származó veret felerősítése két hurokfül segítségével történt.⁶⁶

A pajzs alakú díszítetlen vereteknek számos párhuzama és variációja ismert a Kárpát-medencei anyagban is. A Felgyő-Ürmös tanya 197. sírjából publikált példányt a 7. sz. első felére keltezhetjük a kontextus alapján.⁶⁷ A környei 100. sírból szintén ismerünk ilyet.⁶⁸ Szeged-Kundomb 289. sírjából Fönlak-típusú veretekkel együtt került elő, ez egyben megadja a keltezt is.⁶⁹ A Zamárdi 818. sírjából származó veret esetében kérdéses, hogy az itt előkerült övdísz funkciója veret vagy szíjvég – ez, illetve az 1135. és 1160. sírokból származó darabok a 7. sz. első felére keltezhetők.⁷⁰ További példányok említése nélkül általánosan elmondható, hogy többségük a 7. sz. első felére, legfőljebb a század közepére keltezhető.

⁵⁵ DASZKALOV 2012, 219, obr. 49.

⁵⁶ BALOGH 2016, 191.

⁵⁷ BALOGH 2016, 192–193.

⁵⁸ SZKIBA 2016, 166, risz. 38:15, 18.

⁵⁹ SZKIBA 2016, 18.

⁶⁰ HARDAJEV 2015, 113.

⁶¹ ORLOV–RASSZAMAKIN 1996, 103, 113.

⁶² ISAJEV–SMOLJAK 2017, 163, risz. 3:6,7.

⁶³ SCSEPINSZKIJ 1968, 176.

⁶⁴ BELINSKIJ–HÄRKE 2018, 255, fig. 72:D26b.

⁶⁵ GABUJEV–MALASEV 2009, risz. 92:6.

⁶⁶ AJBABIN 1990, 230, risz. 51:28.

⁶⁷ BALOGH 2010, 254.

⁶⁸ SALAMON–ERDÉLYI 1971, 93, Taf. 17:10

⁶⁹ SALAMON–SEBESTYÉN 1995, 99, Pl. 36.

⁷⁰ BÁRDOS–GARAM 2009, Taf. 129, 132.

2.b. Egyenes felső résszel, díszített – 202., 540. sír

Ez az egyik legáltalánosabban elterjedt veretforma, melyen az avar korban számos díszítéstípus előfordulhat. A pajzs alakú vereteken több esetben előfordul növényi ornamentikai díszítés is. Távoli párhuzam, és stílusában kissé eltér, de megemlíthetők a Nocera Umbra 84. sírjából ismert pajzs alakú veretek.⁷¹ A Szuuk-Szu 33. sírjából származó veretek csúcsos a kialakításuk, a növényi ornamentikai díszítésük már egy lényegesen stilizáltabb forma.⁷² Igaz, ez a 202. szegvári sírből származó darabra is elmondható. Földrajzilag közelebb esik Zamárdi 1271. sírja, amelyből két kisszíjvég került elő ugyanezzel a díszítéssel.⁷³ Említsük meg ugyanitt az 1140b sírből ismert szíjvégeket is, melyeknek a motívuma lehet érdekes párhuzamként.⁷⁴ Tökéletes párhuzamát a szegvári darabnak azonban egyelőre nem ismerjük.

2.c. Ívelt felső résszel, díszített – 335., 726. sír

Ez a veretforma meglehetősen ritkának mondható mind a Kárpát-medencében, mind Kelet-Európában. Ugyanakkor a kunszentmártoni ötvössírban található egy felül ívelt, csúcsos végződésű préselőminta, mely azonban csak egy egyszerű peremmel díszített.⁷⁵ Magyarország területéről a Deszk G 18. sírből származó darabok említhetők meg, ezek azonban csak a 726. sír vereteivel mutat rokonságot. A sarkain, illetve az ívelt alsó rész végén pontszerű végződéssel rendelkeznek. A díszítésüket tekintve a maszkos veretek közé tartoznak, pont és kettős félkör alakú áttörések figyelhetők meg rajtuk.⁷⁶

3. Négyzetes veretek – 58. sír

Bár négyzetes veretként szerepelnek, igazából a veret alsó vége enyhén csúcsos kialakítású. Ezek a példányok a B1 típusú veretekkel együtt, szíjvég funkcióban fordulnak elő.

4. Profilált oldalú veretek – 121. sír

A szegvári verethez hasonló darabok az észak-oszétiai Szadonból ismertek. Ezek azonban az általunk vizsgált példányhoz képest hosszúkásabbak, rajtuk vesszős és pontkörös díszítés volt megfigyelhető.⁷⁷ Az ide sorolt veret több szempontból is érdekes. Formai szempontból leginkább az ilovatkai példány áll hozzá közel⁷⁸, de említhetnénk vereteket Dragoevoból, vagy Palmyraból, esetleg Egyiptomból is – ami azonban ezeket megkülönbözteti a szegvári példánytól az az, hogy a középen két oldalról bemélyítettek, míg a szegvári példány pont ezen a ponton dudorodik ki, ahogy a budakalászi 1124. sírban talált veret esetében is.⁷⁹ A négy pontból álló bemélyített díszítés számos vereten előfordul, mégis talán a legjobb párhuzam Mokraja Balka 58. katakombából ismert.⁸⁰

5. Piskóta alakú veretek – 121. sír

A 121. sír gömbsor keretes piskóta alakú verete ismereteink szerint Kelet-Európában ismeretlen. A Malaja Perescsepina-kör álcasatos garnitúráit leszámítva ez a díszítési mód nem ismert a sztyeppéről. Távoli

⁷¹ RUPP 2005, 103–105, Taf. 99.

⁷² AJBABIN 1990, 222, risz. 43:25, 27.

⁷³ BÁRDOS–GARAM 2009, Taf. 143.

⁷⁴ BÁRDOS–GARAM 2009, Taf. 130.

⁷⁵ RÁCZ 2014, Taf. 46.1.

⁷⁶ BALOGH 2004, 283.

⁷⁷ KADZAJEVA 2018, 341, risz. 1:8,9.

⁷⁸ DASZKALOV 2012, 210, obr. 40.

⁷⁹ Vida Tivadar és Pásztor Adrienn közöletlen ásatása. Segítségüket ezúton is köszönjük!

⁸⁰ AFANASZJEV–RUNICS 2001, 116, risz. 74.8.

analógiaként egyedül a Dnyeper bal parti régiójából származó zaplavkai sír említhető meg, itt azonban a gömbsorkeretnek csak a préselt imitációja figyelhető meg.⁸¹ Préselt gömbsorkerettel díszített szíjvég töredéke került elő az észak-kaukázusi Klin Jar III 345. sírkamrájából is.⁸² Gömbsorkeretes veret a Balkánról egy esetben ismert, a vetreni (Észak-Bulgária) veretről van tudomásunk, amelyet Raso Rasev a Bócsa–Kunbáony-körrel hozott összefüggésbe.⁸³ A szegvári veret legközelebbi – ám jobb minőségben készült – párhuzama a dányi avar kori temetkezésből ismert. Ez nem csak a díszítés, hanem az aránytalan kettőspajzsos forma tekintetében is jó analógiaként szolgál.⁸⁴ Ugyanakkor, míg a dányi veretek az elhunyt övét díszítették, addig a szegvári példányok a kantáron helyezkedtek el. Az egyedi forma és funkció miatt a verettípust helyi készítménynek tarthatjuk.

Párhuzamként említendő a Kárpát-medencéből a Keszthely-Fenekpuszta-Déli erőd fal 1967/99. sírból⁸⁵ származó pajzs alakú veretek díszítése, valamint a Csákberény 211. sírből származó – szintén pajzsalakú – veret gyöngysorkeretezése és növényi motívumokkal való díszítése.⁸⁶ Mindkét sír korai kontextusból származik, keltezésük a 6. század vége, 7. század eleje.

B. ÖSSZETETT VERETEK (2. kép)

B.1. Pajzs alakú veret, a felső részén kis (fél)körrel – 58. sír

Lásd az A3 típusnál. A forma alapvetően inkább bizonyos övcsat típusok csattestére jellemző (gombban végződés, pl. Sučidava-csatok bizonyos variánsai), de nem ismeretlen veretekről sem, például Kölked-Feketekapu A 201. sírjából ismerünk egy vasból készült, rekeszbetétes vereten hasonló megoldást.⁸⁷

B.2. Kettőspajzs alakú veret – 540., 743. sír

Bár a kettőspajzs alakú veretek előfordulnak a kelet-európai adatok között is, ezek formailag nem hasonlítanak a szegvári példányokra, azoknál ugyanis a két pajzs alakú rész közé egy téglalap alakú kötőtagot is illesztettek.⁸⁸ Az itt tárgyalt kettőspajzs alak a bizánci, illetve a bizánci ihletésű garnitúrákra jellemző. A Szivasovka típusú sírok kapcsán itt elsősorban a granulált, illetve a granulációt utánzó préselt veretek jöhetnek szóba, amelyek például Belozerka, Krupszkoj vagy Arcibasevo lelőhelyekről származnak.⁸⁹

Néhány kettőspajzs alakú veret Bizánc területéről is ismert. Akalanból, a típus névadó lelőhelyéről kerültek elő arany veretek. Szórványeletként egy préselődő látott napvilágot Veliki Preszlávól.⁹⁰ A verettípust nemcsak a Fekete-tenger nyugati, hanem az északi partvidéken is gyártották, erre utalva Chersonból származó minta is.⁹¹ A típus Észak-Itáliából sem hiányzik, példaként Chiusi-t, Nocera Umbra 119., Castel Trosino 37. és Verona 4. sírját említhetjük meg.⁹² Ezen darabok közös jellemzője, hogy a két pajzs alakú

⁸¹ SALOBUDOV 1983, 67, risz. 1.

⁸² BELINSKIJ–HÄRKE 2018, 258, Fig. 74:8b.

⁸³ RASEV 2005, 181.

⁸⁴ TETTAMANTI 1980, 154, Abb. 2:1–2.

⁸⁵ MÜLLER 2010, 288, Taf. 41.

⁸⁶ LÁSZLÓ 2015, Taf. 18.

⁸⁷ KISS 1996, 462, Taf. 48., A 201:3.

⁸⁸ Vö. BÁLINT 1995, 44. kép 1–9.

⁸⁹ BÁLINT 1995, 42. kép 21, 22, 26.

⁹⁰ DASZKALOV 2012, 95.

⁹¹ AJBÁBIN 1982, 192, risz. 4.

⁹² DASZKALOV 2012, 95.

rész nem ugyanolyan méretű, az alsó tag valamivel kisebb.⁹³ Legjobb párhuzamként talán mégis éppen a martinovkai kincslelet kettőspajzs alakú veretei említhetők, melyek – a szegváriakhoz hasonlóan – szintén növényi ornamentikával díszítettek.⁹⁴

B.3. Egy pajzs alakú és egy ívelt részből álló összetett veret

B.3.a. Halfarkas alakú veret – 1. sír

A préselt ezüst halfarkas veretek széleskörű elterjedésére már Bálint Csanád is felfigyelt, ő elsősorban a Fekete-tenger északkeleti partvidékéről (Boriszovó, Dürszo), a Kaukázusból (Mokraja balka) és a Krímből (Kercs, Csufut Kale) közölt párhuzamokat.⁹⁵ Vera Kovalevszkaja gyűjtésében összesen 51 darab ebbe a típusba sorolható veret szerepel, melyek a 6–7. századra keltezhetők, míg a Káma-vidéki és a szibériai párhuzamok egészen a 8–9. században használatban voltak. Véleménye szerint a legkorábbra datálható darabokon még arcábrázolás volt, ez az idő során egyre egyszerűsödött, a legkésőbbre datálható darabok már csak pontokkal díszítettek.⁹⁶ Ahogy azt Balogh Csilla megjegyezte, a típus elsősorban övveretként értelmezhető, de nem kizárt, hogy lószerszámdíszként és lábbeli veretként is használták azokat.⁹⁷ Ennek ellentmond a szegvári sír, ahol a veret bizonyítottan a bal boka mellől került elő. Hrisztoforovka 7. kurgán 7. sírjában egy hasonló veret volt, azonban annak a lábbelihez való tartozása kérdéses.⁹⁸ Vera Kovalevszkaja ezeket a példányokat a 39. csoport 3. típusába sorolta. Összesen hét példányt kötött ehhez a típushoz, melyek közül öt ezüsből, kettő bronzból készült. Területileg egyenetlenül oszlottak meg, az általa vizsgált darabok közül négy a Kaukázusból, kettő a Krímből és egy a Transzkaukázusból származik.⁹⁹ A verettípus a sztyepei emléanyagban több esetben is előfordul, Csernomorszkoje 1. kurgán 11., Hrisztoforovka 7. kurgán 7., Kalinyinszkaja 4. kurgán 10., valamint Vasziljevka 2. kurgán 1. sírjában találtak hasonló veretet.¹⁰⁰ Meg kell említeni az azerbajdzsáni Üctepéből származó préselt darabot, mely I. Justinianus solidusával együtt került elő.¹⁰¹ A krími példányokkal Alekszandr Ajbabin foglalkozott, akinek a tipológiai rendszerében a hasonló darabok együtt az 1–2 variánst alkotják. Ide Kercs 64/1873 és 31/1952, Csufut Kale 34. és Eszki-Kermen 278. sírok tartoznak. A verettípust a szerző a sztyepei példányokhoz hasonlóan a 7. század második felére datálta.¹⁰² Az alsó-ausztriai Freundorf 422. sírjában talált öntött ezüstpéldány egy I. Justinianus solidusszal látott napvilágot. Somogyi Péter a veretet pontuszi eredetűnek tartotta, a régióba kerülését történeti adatokkal magyarázta, szerinte az vagy a bizánciak 552-es itáliai hadjáratához kapcsolható, amikor hun segédcsoportok vonultak át a régióra vagy az 555/556-os lazikiai harcokhoz köthető, mely során a bizánci seregben langobard csapatok is szolgáltak.¹⁰³ Habár a történeti interpretáció erősen kérdéses, az azonban biztos, hogy a verettípus már a 6. század közepén megjelenhetett.

A halfarkas veretek szórványosan a mai Bulgária területén is felbukkannak. Közös jellemzőjük, hogy a veret alsó részén is arcábrázolás figyelhető meg – ez ismereteink szerint a sztyeppéről teljesen hiányzik.¹⁰⁴ Az itteni példányok kivétel nélkül bronzból vagy rézötvtözetből készültek, a felerősítésük fülekkel

⁹³ Ez a Kárpát-medence bizáncinak tartott verettípusain, így a Fönlak-típusú, a pont-vonalas és a Martinovka-típusú veretein is megfigyelhető (vö. GARAM 2001, 332–365, Taf. 81–114).

⁹⁴ PEKARSKAJA–KIDD 1994, 128–129.

⁹⁵ BÁLINT 1992, 402–403, 488, Taf. 52:12–19.

⁹⁶ KOVALEVSZKAJA 1990, 45.

⁹⁷ BALOGH 2004, 252.

⁹⁸ KOMAR 2010, 104.

⁹⁹ KOVALEVSZKAJA 2000, 161.

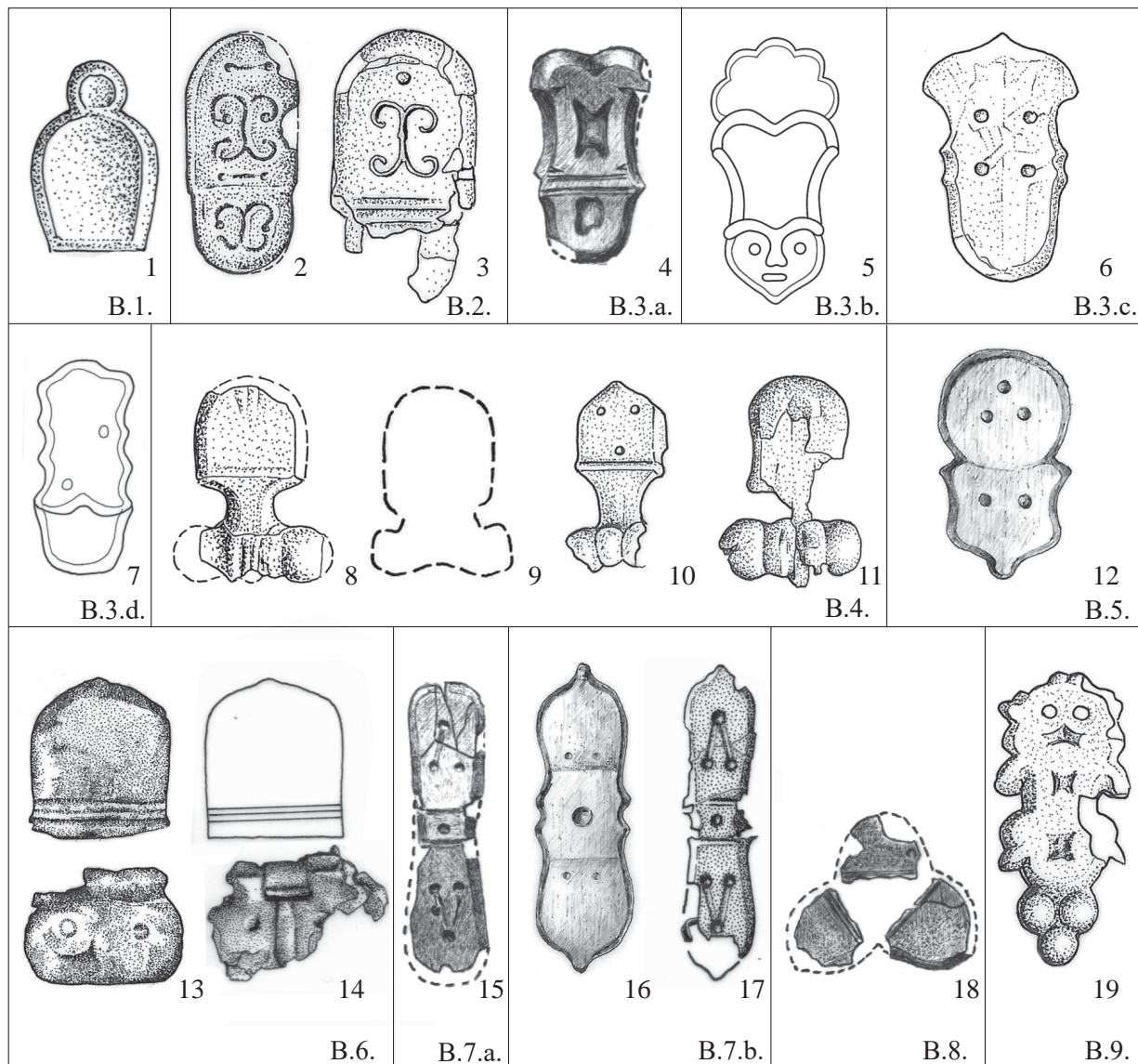
¹⁰⁰ KOMAR–ORLOV 2006, 391–392.

¹⁰¹ KOMAR–ORLOV 2006, 391. A sírra vonatkozóan l. BÁLINT 1992; BÁLINT 1995.

¹⁰² AJBABIN 1990, 52.

¹⁰³ SOMOGYI 2014, 238.

¹⁰⁴ Vö. TRAJKOVA 2017, 497, tab. 134:1646–1659.

2. kép. Szegvár-Oromdűlő. Veretek tipológiája. 1: 58. sír; 2: 540. sír; 3: 743. sír; 4: 1. sír; 5: 815. sír; 6: 545. sír; 7: 33. sír; 8: 202. sír; 9: 539. sír; 10: 626. sír; 11: 755. sír; 12: 65. sír; 13: 897. sír; 14: 960. sír; 15: 1. sír; 16: 65. sír; 17: 121. sír; 18: 1 sír; 19: 626. sír. M: 1:1

Fig. 2. Szegvár-Oromdűlő. Typology of the belt mounts.

vagy apró szegecsekkel történt.¹⁰⁵ Hasonló technikai jegyekkel és díszítéssel rendelkező darabot ismerünk Abháziából Püsta–Verhnyaja Escsera lelőhelyről is.¹⁰⁶

A „homokóra” alakú áttörés a Samu Levente-féle XII. csoportba tartozik. Ez a motívum széles körben elterjedt, a Fekete-tenger északkeleti partvidékéről Boriszovóból és Dobrudzsából, Tomisból ismert.¹⁰⁷ Jelen ismereteink szerint azonban a szegvári példány legjobb párhuzama Nagyolasziról (Mandjelos, Szerbia) ismert.¹⁰⁸

¹⁰⁵ TRAJKOVA 2017, 136.

¹⁰⁶ KAZANSZKIJ 2016, 96, risz. 7:2.

¹⁰⁷ SAMU 2018, 246.

¹⁰⁸ ERCEGOVIĆ-PAVLOVIĆ 1982, Pl. 2.2.

B.3.b. Egy halfarkas és egy felfelé fordított pajzs alakú felső részből álló veret – 815. sír

Ez a veret jelenlegi ismereteink szerint egyedi. Formáját tekintve a B3a típus továbbfejlesztett változatáról van szó. A vonalakkal kialakított arcbrázolás meglehetősen realiztikus, a szemek, a szemöldökök, az orr és a száj egyaránt jelezve van. Hasonlóan részletgazdag kialakítás nem túl gyakori, példaként Verhnyij Csirjurt I 101.,¹⁰⁹ vagy a Boriszovó 159. sírban¹¹⁰ talált vereteket említhetjük. A veretnek számos formai párhuzama ismert (Szkalisztoje, Kerics, Hrisztoforovka, Keszthely-Fenekpuszta 1. sír, Mokrin 58. sír, Jutas 166. sír, Gorno Altajszk, Gátér 11. sír, Kugul 3. katakomba, Gradijszk, Cibilium, Kalinyinszkaja, Csmi-Szuargom).¹¹¹ Egyedibb az alsó rész díszítése, ugyanis – bár két ponttal több más esetben is díszítették ezt a részt, pl. Szkalisztoje 197 – itt, amennyiben hihetünk a helyszínen készült rajzoknak, kiegészítették még egy vízszintes résszel is, s így előállt egy arcszerű ábrázolás. De a helyszíni rajz szerint a felső, halfarkas veret is díszített volt függőleges vonalakkal, közte egy fonatszerű díszítéssel. A veretek tehát tényleg meglehetősen egyediek, ezért különösen sajnálatos, hogy nem lehetett megőrizni őket a rendkívül rossz állapotuk miatt.

B.3.c. Csúcsos felső résszel ellátott veret – 545. sír

Ritka kialakítás, pontos párhuzama nem ismert. Számos esetben előfordul, hogy a csúcsos kialakítású alsó vagy felső részt megkettőzik és alul/felül csúcsosan végződik a veret, azonban az, hogy a halfarkas részt csúcsosítják, nagyon ritka.

B.3.d. Felül és oldalt ívelt, alul pajzs alakú veret – 33. sír

Előljáróban már le kell szögeznünk, hogy ennek a darabnak pontos analógiája nem ismert. Egy, a formájában hasonló, ám felül halfarkas alakú típust Bálint Csanád a kettős pajzs alakú összetett veretek közé sorolt. Ezek a példányok jórészt szimmetrikusak, alul-felül halfarkas alakúak. A szegvári példányokat ezekhez csak „igen távoli tipológiai rokonság” köti.¹¹² Ezzel szemben Balogh Csilla a típust a halfarkas alakú veretekkel (l. A 3a) együtt tárgyalta.¹¹³ Vera Kovalevszkaja tipológiájában a pajzs, illetve egy „kettős madárfej” alakú részből álló darabokat a 39. típusba sorolta.¹¹⁴ Hasonló, ám kialakításában mégis igényesebb préselőminta került elő Gátérről. Ezen a példányon azonban a halfarkas részek hangsúlyozottabbak, valamint a felületét is négy darab, szabályosan elrendezett pont díszíti.¹¹⁵ Ehhez nagyon hasonló veret került elő Tarnaméra-Urak-dűlő A sírjából, mely azonban rendkívül töredékes volt.¹¹⁶ A megmaradt részletek alapján azonban Bálint Csanád felvetette, hogy az esetleg a gátéri préselőtövon készülhetett.¹¹⁷

Kevés hasonló veret ismert a Kárpát-medencén kívüli területekről. Távoli párhuzamként megemlíthető a Haszaútból származó garnitúra. Itt az átlagos méretű ívelt oldalú verethez alul egy sokkal kisebb pajzs alakú tag kapcsolódik. További eltérés a fenti példányokhoz képest, hogy az alsó halfarkas rész

¹⁰⁹ KOVALEVSZKAJA 2005, 297, risz 63:20,22.

¹¹⁰ GAVRITUHIN–PJANKOV 2003, 245, tab. 78:60, 61.

¹¹¹ AJBABIN 1999, Tab. 31.61; VEJMARN–AJBABIN 1993, 105, risz. 75:10; RASEV 2005, Tab. 34; PRIHODNYUK–FOMENKO 2003, 109, Fig. 1–2; BÓNA 1983, 118, Fig. 12.2–15; RANISZAVLJEV 2007, 21, Tab. 20.9; RHÉ–FETTICH 1931, 32, Taf. VIII; KOVALEVSZKAJA 1990, 44, risz. 4.16; KADA 1905, 368–370; AMBROZ 1989, risz. 22, 23.8; RASEV 2005, 76, 252, tab. 17.12, 26; VORONOV 2003, risz. 146.12.

¹¹² BÁLINT 1995, 128.

¹¹³ BALOGH 2004, 257.

¹¹⁴ KOVALEVSZKAJA 1990, 45.

¹¹⁵ GARAM 2001, 336, Taf 85:9.

¹¹⁶ SZABÓ 1965, 68. VII. tábla 23.

¹¹⁷ BÁLINT 1995, 128.

hiányzik, helyén egy vízszintes választóvonal található.¹¹⁸ Ennél jóval pontosabb a párhuzam került elő Verhnyij Csirjurt 3. sírjából, erről azonban bővebb információ nem áll rendelkezésünkre.¹¹⁹

B.4. T-alakú veret – 202., 539., 626., 755. sír

A T-alakú vereteket Balogh Csilla akasztóveretként értelmezte, véleménye szerint ennek köszönhető, hogy széles körben terjedtek el.¹²⁰ Somogyi Péter szerint a veretre a tegezt vagy a kardot akaszthatták.¹²¹ A bőrmaradványokkal együtt megmaradt példányok alapján a veretek állása változó, a kaukázusi Csmi lelőhelyen a „szárral lefelé” helyezkedtek el, a kirgizisztáni tastöbei darabok azonban pont fordítva lógtak a mellékszíjakon.¹²² Véleményünk szerint a T-alakú veretek – különösen a préselt darabok – önmagukban képtelenek lettek volna nehezebb tárgyak megtartására, így, ha rendelkeztek is valamilyen akasztó funkcióval, semmiképp sem a fegyverzet egyes elemei lógtak rajtuk, ahogy azt Somogyi Péter feltételezte.

Bálint Csanád a felső tag formája alapján három fő csoportot különített el: a halfarkas, a négyzetes és a pajzs alakú résszel rendelkező darabokkal számolt.¹²³ A Kárpát-medencéből csupán az utóbbiakra ismertünk példát.¹²⁴ Ez igaz a szegvári anyagra is. Balogh Csilla szerint a pajzs alakú résszel rendelkező T-alakú veretek a Krím-félszigetre valamint a Kaukázusra, míg a halfarkas és a négyzetes változatok ettől keletebbre, az Altaj-vidékig és a mai Baskíria területéig megtalálhatók.¹²⁵ Újabb összefoglalásában Bálint Csanád szerint a T-alakú veretek leginkább az avarokra jellemzők, de a Krímben, a Tamany-félszigeten, valamint az Észak-Kaukázus északi részén is gyakoriak.¹²⁶

A T-alakú veret a kelet-európai sztyepei temetkezésekben gyakran előfordul. Főleg a Fekete-tenger partvidékén, így Szivasovkában, Vasziljevskában, Csernomorszkójében, Vinogradnojában, Dmitrovkában, a Krímben Izobilnojából, Bogacsovskából míg az Azovi-tenger keleti partvidékéről Csapajevszkijből ismertek.¹²⁷ Ezek Alekszandr Ajbabin tipológiája alapján a T-alakú veretek 2. és 3. variánsába tartoznak.¹²⁸

A T-alakú veretek a Bizánci birodalom területéről származó öveken is előfordulnak. A Bulgáriából származó nagyszámú példány alsó tagja legtöbbször pajzs alakú, de kerek, trapéz formájú is lehet, míg néhány darab horgonyra hasonlít. Az itteni példányok néhány különleges darabot leszámítva áttört díszítésűek. Az áttörés lehet geometrikus alapú, pajzs vagy félhold alakú, illetve kisebb ívelt áttörésekkel sűrűn tagolt minta. A másik nagy csoportot a stilizált arcábrázolásos darabok jelentik. Ezekben néhány esetben csak a két szemet, az orrot vagy az egész arcot egyaránt ábrázolhatták. A felfüggesztésük hurokfüllel és szegecsekkel egyaránt történhetett.¹²⁹ Két szórvány préselőminta került elő Kelet-Bulgáriából. A Valcsidolból származó darab díszítetlen, míg az onoguri példányon bekarcolt minta van.¹³⁰ A verettípus bajuvár és langobard területekről is ismert, ezek díszítése azonban eltér a kelet-európai példányokétól.¹³¹

A verettípus belső időrendjével kapcsolatban Anatolij Ambroz megállapította, hogy a legkorábbiak a Szadovecben és Szuuk-Szuban talált, I. Iustinianus pénzével keltezett darabok, melyeket a nagyobb méretű áttöréssel, illetve üveg- és lemezberakással díszített darabok követtek. Végül az utolsó csoportba

¹¹⁸ BÁLINT 1995, 41. kép 2–4.

¹¹⁹ KOVALEVSZKAJA 1990, 44, risz. 4:16.

¹²⁰ BALOGH 2004, 252.

¹²¹ SOMOGYI 1987, 128.

¹²² Csmi (SZOLOMATINA–KADIJEVA 2018, 375, risz. 1:3,4), Tastöbe (STARK 2008, 547, Taf. 547:a).

¹²³ BÁLINT 1992, 381.

¹²⁴ Vö. BALOGH 2004, 253.

¹²⁵ BALOGH 2004, 253.

¹²⁶ BÁLINT 2019, 124.

¹²⁷ KOMAR–KUJBÜSEV–ORLOV 2006, 270.

¹²⁸ KOMAR–KUJBÜSEV–ORLOV 2006, 270.

¹²⁹ TRAJKOVA 2017, 133.

¹³⁰ TRAJKOVA 2017, 360, 520, tab. 157:2034, 2039.

¹³¹ BÁLINT 1995, 139.

az áttörés nélküli, széles alsó résszel rendelkező darabok kerültek.¹³² A 626. sírban talált T-alakú veret szára az átlagostól kissé hosszabb. Igor Gavritukhin szerint a hosszabb szárú, nem áttört példányok a Kárpát-medencében és a Balkán egyes lelőhelyeiről – például Iustiniana Prima – ismertek. A Kaukázusból egyetlen hasonló darabról van tudomásunk, mely Klin Jar 360. katakombájából került elő.¹³³ Az orosz kutató szerint ez a típus mind a Közép-Duna-vidéken, mind az Észak-Kaukázusban viszonylag szűk időhatáron belül, 620/640-660/680 közé keltezhető.¹³⁴ A szegvári darab legközelebbi párhuzamaként talán a Csmi–Szuargom 11. katakombából származó T-alakú veretet, illetve a Várna környékéről publikált vereteket lehetne említeni, ezeket azonban csak két pont díszíti, illetve a vízszintes pálca kialakítása is eltér (a Várna környéki példány esetében hiányzik is).¹³⁵

B.5. Egy kerek alsó és egy felfelé fordított pajzs alakú felső részből álló veret – 65. sír

Egy pajzs és egy kör alakú részből álló összetett veretek a sztyeppei nomád temetkezésekben két esetben fordulnak elő. Habár formájukat tekintve meglehetősen egységes képet mutatnak, a rajtuk megfigyelhető áttörések, vésett minták minden esetben egyediek. Belozerka a Fekete-tenger északi partvidékén, a Déli-Bug és a Dnyeper közötti területen helyezkedik el, míg Jepifanov tanya a Don mentén található. Előbbi lelőhelyen préselt granuláció-utánzatos övveretek, míg utóbbi helyen kettős madárfejes csatok és egy Aradka típusú akasztóveret társaságában került elő.¹³⁶ A verettípus az Észak-Kaukázusból is jól ismert, Klin Jar III, Mokraja Balka és Csmi lelőhelyeken is egyaránt előfordul. Ezt a leletkört Igor Gavrituhin a 7. század második-harmadik negyedére datálta.¹³⁷ Ezen kívül a verettípus a sztyeppe peremterületén végig előfordul, a Kalocsin kultúrához tartozó leletkörnyezetben a Kurszk környéki Mokva lelőhely egy hamvasztásos sírjából ismert egy töredékes példány, míg Moscsenka telepről egy préselőmintát ismerünk.¹³⁸ Baskíriában Manjak 1. sírjából származik formailag hasonló veret.¹³⁹ Ebben a leletegyüttesben egy „türk-kazár” típusú íj is volt, melyeket Jevgenyij Kruglov a 7. század második felére, a 8. század legelejére datált.¹⁴⁰ A Volga és az Oka összefolyásának környékéről Belije Bugrű lelőhelyről ismert préselőtő, míg a közeli Kurman temetőjéből – igaz más mintázattal rendelkező – veretek származnak.¹⁴¹ Mindezek alapján elfogadhatjuk Igor Gavrituhin véleményét, mely szerint a verettípus elsősorban a sztyeppén volt divatban, a peremterületeken történő elterjedése elsősorban a nomádok mobilis életvitelének köszönhető.¹⁴² Azonban, ahogy arra az Oka-vidéki préselőminta is felhívja a figyelmünket, a 7. században számolnunk kell a verettípus helyi gyártásával. Ez a Kárpát-medencére is igaz, ahol Rákóczifalván került elő a típus készítésére szolgáló minta.¹⁴³

B.6. Álcsat – 897., 960. sír

Mind a Kárpát-medencei, mind a kelet-európai álcsatokra vonatkozóan jelentős szakirodalommal rendelkezünk.¹⁴⁴ A kelet-európai álcsatok tipológiáját Igor Gavrituhin dolgozta ki, aki összesen öt típust különböztetett meg. Az 1–4. típusokat a 7. század második felére illetve a középső harmadára, míg az

¹³² AMBROZ 1973, 294.

¹³³ GAVRITUKHIN 2018, 85.

¹³⁴ GAVRITUKHIN 2018, 85–86.

¹³⁵ AMBROZ 1989, risz. 22; DASZKALOV 2012, obr. 76.17.

¹³⁶ SZKADOVSZKIJ 1897, 105–106; BEZUGLOV 1985, 248–249.

¹³⁷ GAVRITUKHIN 2018 91.

¹³⁸ KORZUKINA 1996, 649, Taf. 59:17; AHMEDOV–GAVRILOV 2017, 35, risz. 13:6.

¹³⁹ MAZSITOV 1981, 8, risz. 3:9.

¹⁴⁰ KRUGLOV 2005, 76.

¹⁴¹ AHMEDOV–GAVRILOV 2017, 32.

¹⁴² GAVRITUKHIN 2018, 91.

¹⁴³ RÁCZ 2014, Taf. 70:4.

¹⁴⁴ További irodalommal l. SAMU–DAIM 2018, 205–241; Rövid áttekintés a témáról: HEINRICH–TAMÁSKA 2016.

5. csoportot a 6. század harmadik harmada és a 7. század közepe közé keltezte.¹⁴⁵ A kelet-európai és a Kárpát-medencei példányok együttes tipológiáját Samu Levente és Falko Daim alkották meg, akik hat fő- és számos altípust különítettek el.¹⁴⁶

A hazai és az orosz szakirodalomban már régóta visszatérő elmélet, hogy az álcsatos garnitúrákhoz hasonló szerkezetű övek a Távól-Keleten már az 5–6. században megjelentek.¹⁴⁷ Ivan Marczenko és Natalija Limberisz ugyanígy rekonstruálták a vosztocsnij malaji sírban talált szögletes csatok elhelyezkedését is.¹⁴⁸ Minden jel arra mutat, hogy a legkorábbi álcsatok egyszerre tűntek fel a Kaukázusban (Klin Jar) III 357. sír, az Aral-tó vidékén (Altünaszar 394. sír) és az erdős sztyeppén, a Szura völgyében (Armijevo 191. sír).¹⁴⁹ Ezzel szemben Igor Gavrituhin a mai Baskíria területén, valamint az Oka és a Káma közötti álcsatok megjelenését a Nyugati Türk Kaganátus terjeszkedésével hozta összefüggésbe.¹⁵⁰ Szerinte a Dontól nyugatra csak 630 körül, a türk államalakulat megszűnte után jelentek meg. Ekkorra tehető a Perescsepínó-Bócsa körben felbukkanó magas színvonalat képviselő garnitúrák is, melyeket bizánci műhelyek gyártottak a nomád elit számára.¹⁵¹

A szegvári álcsatok kialakításukat tekintve az archaikusabb, de egyszerű kivitelű példányok közé tartoznak, és sajnos kifejezetten rossz állapotúak. A pajzs alakú veretekről fentebb már volt szó, így a felső részre itt nem kell külön kitérnünk. Az alsó, azaz a „csatkarika” rész kialakítása leginkább a péterrévei példányét¹⁵² idézi, de említhetnénk a környei 109. sír álcsatját¹⁵³ is, esetleg egy szeged-környéki darabot is.¹⁵⁴ Ezeknek közös jellemzője, hogy nem áttörtek – hiányzik a zsanérra való utalás (igaz, a szegvári 960. sírból származó darabok esetében ez még egy egyszerű formában megvan), a csattüske végletesen stilizálódott, illetve a két „szemszerű” kidomborodás is elég elmosódott, leegyszerűsödött. Érdekes jelenség, hogy ezek a nem áttört, nagyon leegyszerűsödött formák kimondottan a Kárpát-medencében gyakoriak.

B.7. Két elnyújtott pajzs alakú részből és egy négyzetes kötőtagból álló veret

B.7.a. Lekerekített véggel – 1. sír

A verettípust Bálint Csanád a szimmetrikus pajzs alakú veretekkel együtt, egyedi típusú veretként értékelte.¹⁵⁵ Ebbe a csoportba tartozó példányok a Dontól keletre eső sztyeppeti temetkezésekből ismertek. A Don vidékén található Jepifanov hutor lelőhelyről származó sír anyaga nem feltárásból származik, így a két veret elhelyezkedéséről nincsenek adataink. A formájukat tekintve ezek a darabok két kihegyesedő végű, kulcslyuk alakú áttöréssel rendelkező szíjvégből és egy négyzetes kötőtagból állnak, felületüket négy-négy, szimmetrikusan elhelyezett pontszerű bemélyítés díszíti, melyeket bekarcolt vonalak kötnek össze.¹⁵⁶ Hasonló veretek a Kubán mente két lelőhelyén is előkerültek. Kalinyinszkaja 30. kurgán 3. temetkezéséből sírkontextusból, míg Carszkij kurgánban egy áldozati leletből száрма-

¹⁴⁵ GAVRITUHIN 2001, 32–40.

¹⁴⁶ SAMU–DAIM 2018, 214–228.

¹⁴⁷ GAVRITUKHIN 2018, 96.

¹⁴⁸ LIMBERISZ–MARCSENKO 2011, 436.

¹⁴⁹ GAVRITUKHIN 2018, 96.

¹⁵⁰ GAVRITUKHIN 2018, 96.

¹⁵¹ GAVRITUHIN 2018, 96.

¹⁵² GARAM 1991, Abb. 1,10.

¹⁵³ SALAMON–ERDÉLYI 1971, 97, Taf. 19:40–41.

¹⁵⁴ GARAM 1991, Abb. 5.6.

¹⁵⁵ Vö. BÁLINT 1995, 42. kép.

¹⁵⁶ BEZUGLOV 1985, 249, risz. 1:11–12.

zik.¹⁵⁷ A Paskovszkaja–Karpovka típusú lelőhelyek közül Dürszóban került elő hasonló darab, erről azonban nem rendelkezünk bővebb információkkal.¹⁵⁸

A verettípus préselőtöve egy ötvöskészlet részeként a volhíniai Zimnyeje erődített telepéről került elő. Az elnyújtott pajzs alakú részek kulcslyuk alakú áttöréssel díszítettek, míg a négyzetes kötőtag közepén kicsúcsosodik, a kapott gúlának mindegyik oldalán egy-egy pontszerű díszítés van.¹⁵⁹

B.7.b. Csúcsosan kihegyesedő véggel – 65., 121. sír

A típus préselőtövei szintén Zimnyeje lelőhelyről származnak. Mindkét veret volutás díszítésű, az egyik a voluta tetején egy, a másik a szár két oldalán egy-egy ponttal díszített. A kötőtag ívelt oldalú, míg az egyes oldalakon rovátkák voltak.¹⁶⁰ Gaponovoból ismert egy csúcsos végű, melyet azonban kulcslyukszerű áttöréssel díszítettek, s ugyanígy díszítették a Kalinyinszkaja 30. kurgán 3. sírjából előkerült példányt is.¹⁶¹ Több jó párhuzam ismert Szkalisztojeból (107, 197, 321, 381, 403, 447, 462. sír)¹⁶² és a homokrévi¹⁶³ példányt is említsük meg, ugyanakkor ezek közül egyik sem tökéletes megfelelője a szegvári darabnak.

B.8. Hármasszíjelosztó – 1. sír

A verettípust Somogyi Péter lóhere alakú szíjelosztónak nevezte.¹⁶⁴ A sírban talált hármasszíjelosztókat Bálint Csanád eredetileg az öv részeként értelmezte, azonban az újabb eredmények alapján nyilvánvalóvá vált, hogy ezek – akárcsak esetünkben – elsősorban a lábbeli szíjazatának elvezetésére szolgáltak.¹⁶⁵ Kivételt képez a lucsisztojei 38. kriptában talált gyerek mellett előkerült darab, mely az öv részét képezte.¹⁶⁶ Mokraja balka 45. kriptájának 1. csontvázán szintén a medencén került elő egy példány.¹⁶⁷ A váz mérete alapján Igor Gavrituhin nem tartotta valószínűnek, hogy ez a váz felnőttéhoz tartozott volna, ezért szerinte a verettípussal elsősorban gyerekek esetében díszíthettek öveket.¹⁶⁸ Balogh Csilla szerint a hármasszíjelosztók lábbeli- és lószerszámveretként is funkcionálhattak.¹⁶⁹

A verettípus a sztyeppén több esetben ismert, azonban egyedül Molocsnoje 2. kurgán 1. sírjában talált példánynak dokumentált pontosan a lábfej környéki előkerülési helye.¹⁷⁰ Ez utóbbi azért is fontos számunkra, mert itt – Szegvárhoz hasonlóan – szintén egy női temetkezésben dokumentáltak veretes lábbeliket. Ezt leszámítva Hrisztoforovka 7. kurgán 7. sírjában, Jasürev III 5. kurgán 9. sírjában, Belozerka 14. kurgánban található kora középkori temetkezésben, valamint Voznyesenka áldozóhelyen kerültek elő hasonló veretek.¹⁷¹ A Délnyugat-Krím temetőiben talált lábbeli garnitúrákkal Elzara Hajregyinoва foglalkozott. A verettípusnak 6 helyi variánsát különítette el, melyeket a 6. század második fele és a 7. század utolsó negyede közé keltezett. A szegvárihoz hasonló, a pajzs alakú veretrészek felső végén bordázott

¹⁵⁷ ATAVIN 1996, 250, tab. 13:9; 254, tab. 17:10.

¹⁵⁸ BÁLINT 1995, 44. kép 13.

¹⁵⁹ VOLODAREC–URBANOVICS 2018, 126, risz. 10: 21.

¹⁶⁰ VOLODAREC–URBANOVICS 2018, 126, risz. 10: 22, 27.

¹⁶¹ ATAVIN 1996, 250, tab. 13:9.

¹⁶² VEJMARN–AIBABIN 1993, 12, risz. 5–83.

¹⁶³ RANISZAVLJEV 2007, 21, 88, Sl. 40, Taf. XX.9

¹⁶⁴ SOMOGYI 1987, 128.

¹⁶⁵ BÁLINT 1992, 357.

¹⁶⁶ HAJREGYINOVA 2003, 130.

¹⁶⁷ AFANASZJEV–RUNICS 2001, 113, risz. 62.

¹⁶⁸ GAVRITUKHIN 2018, 86.

¹⁶⁹ BALOGH 2004, 252.

¹⁷⁰ GAVRILOV–TOSCSEV 2014, 59, 62.

¹⁷¹ KOMAR 2010, 105, risz. 11; 107, risz. 14:45,46, 51.

darabokat az egész időszakban használták.¹⁷² A hármas szíjelosztók egy speciális csoportját képviselik azok a példányok, ahol a veret három végén, melyek merőlegesek egymásra, egy-egy lekerekített alakú, arcábrázolással díszített rész található. A típus három képviselője Bulgáriában került elő, szórványleletek révén a pontos funkciójuk nem ismert. Ljudmila Trajkova a 6. század második felére, a 7. század elejére keltezte őket, de a pontos funkciójukat illetően nem foglalt állást.¹⁷³ Ezen típus legismertebb példánya kétségkívül Szuuk-Szu 54. sírjából került elő, ahol a veret az övön helyezkedett el.¹⁷⁴ A soktagú övet Alekszandr Ajbabin és Elzara Hajregyinoва a maszkos veretek legkorábbi garnitúráihoz sorolta és a 6. század közepére keltezte.¹⁷⁵ A szuuk-szuihoz hasonló, ám arcábrázolás nélküli szórvány hármas szíjelosztót ismerünk Hajdúszoboszlóról is.¹⁷⁶

B.9. Sokszorosan tagolt, összetett veret – 626. sír

A sokszorosan tagolt, összetett veretek besorolása nem egyértelmű. A hagyományos kutatás ezt a típust a Martinovka-körbe sorolta,¹⁷⁷ Bálint Csanád és Garam Éva azonban azoktól különállónak tartotta.¹⁷⁸ Tulajdonképpen azonban egy olyan verettípusról van szó, amely számos ponton rendkívül közel áll az egykorú mediterrán övcsatokhoz – mind a motívumkincsében, mind a technológiai megoldásokban, s amely egykorú a vékony növényi ornamentikával díszített övgarnitúrákkal, ezért több esetben kerültek már elő együtt.

A sírban talált tagolt oldalú veret a Kárpát-medencében rendkívül ritka, az egyetlen jó párhuzama Kiskőrös–Város alatt 9. sírjából került elő. Ez azonban a szegváriakkal ellentétben öntött.¹⁷⁹ Arra, hogy ezeket a vereteket hosszú ideig használták, az egyes darabokon megfigyelhető javítások utalnak: két példányt másodlagosan átfűrtak, melyeken át újabb felerősítő szegekkel látták el azokat.¹⁸⁰ A Kárpát-medencén kívül ezek a veretek elsősorban bizánci vagy Bizánc kulturális hatása alatt álló területekről ismertek. Különösen fontos számunkra a toszkánai Arcisa temető 2. sírjából származó garnitúra. Habár ezek a veretek formailag kevésbé hasonlítanak a szegvári darabokra, a stílusukat tekintve egyértelmű párhuzamot jelentenek. A rendkívül összetett forma mellett az övdíszek alján található három félgömb is összekapcsolja a két szettet.¹⁸¹

Ennek a verettípusnak az értelmezése csak az áttört maszkos veretek és a velük egykorú vékony növényi ornamentikával díszített övdíszek, valamint a szintén egykorú mediterrán övcsatokon keresztül lehetséges. Ha mindhárom tárgycsoportot figyelembe vesszük, s az egyes jellegzetességeket külön is elemezzük, megérthetjük ezeknek a jellegzetes vereteknek a geneziséét. Amennyiben az értelmezéshez szükséges párhuzamokat keresünk, akkor a már említett kiskőrösi és arcisai példányok mellett meg kell említenünk a čadjavicai leletből¹⁸² ismert áttört veretet, a budakalászi 357. sírban talált övveret típusát,¹⁸³ melynek jó párhuzamai Dragoevoból, Botevoból ismertek, valamint a Schulze-Dörrlamm-féle D34, D35 típusokat,¹⁸⁴ és néhány Kárpát-medencéből ismert övcsat is analógiaként szolgálhat. A szegvári veret

¹⁷² Vö. HAJREGYINOVA 2003, 130.

¹⁷³ TRAJKOVA 2017, 131–132.

¹⁷⁴ AJBABIN–HAJREGYINOVA 2017, 198, risz. 118.

¹⁷⁵ AJBABIN–HAJREGYINOVA 2017, 152–153.

¹⁷⁶ BALOGH 2004, 280, 5. kép 26.

¹⁷⁷ FETTICH 1951, 25–32.

¹⁷⁸ BÁLINT 1995, 155; GARAM 2001, 127.

¹⁷⁹ HORVÁTH 1935, 36.

¹⁸⁰ Köszönet Szenthe Gergelynek a veretek tanulmányozásának lehetőségéért a Magyar Nemzeti Múzeumban.

¹⁸¹ HESSEN 1971, Tav. 4:5–12.

¹⁸² GARAM 2001, 345, Taf. 94:6.

¹⁸³ Pásztor Adrien és Vida Tivadar közöletlen ásatási anyaga. Segítségüket ezúton is köszönjük!

¹⁸⁴ SCHULZE-DÖRRLAMM 2002, 219–223.

három gombban végződése jól ismert különböző Kárpát-medencei övcsat típusokról, általánosan elterjedt forma a 6. század második fele és a 7. század első fele között.¹⁸⁵ A veret különlegességét a felső része adja, amelynek formája erősen stilizált növényi motívumokból eredeztethető: a két oldalt kiálló részek egy-egy átalakult líra alak (félpalmetták) maradványai, melyek egymás fölött helyezkedtek el, s teljesen átalakultak, leegyszerűsödtek, a középső áttörésre már csak egy-egy kis beütött csillag alak emlékeztet. Ez a fajta díszítés, illetve az öntött veretek esetében többnyire áttörés, jól ismert több veretről is (pl. Dragoevo¹⁸⁶, Pasztirszkoje,¹⁸⁷ Piatra Frecaței¹⁸⁸ több veretén, de említhetnénk akár az egyik palmyrai veretet¹⁸⁹ is – noha ez utóbbi már inkább rombusz alakban áttört), a korszakban általánosan használt.¹⁹⁰ Szintén különleges a felső rész „maszkká” redukálódott díszítése: a lefelé ívelő félkörös áttörés, amit ebben az esetben „szájként” interpretálhatunk, jól látható a kiskőrösi vereteken, valamint a čadjavicai vereten is, de ott még egy viszonylag eredeti, jól áttört és kidolgozott formában – noha már azokban az esetekben is csak stilizált növényi motívumokról beszélhetünk. A szegvári veret ezektől már erősen eltávolodott, az áttörés is csak egy kis ívvé redukálódott, amelyet – a korszak szokásainak megfelelően – kiegészítettek még két pont dísszel, így jött létre a maszk ábrázolás, számos párhuzammal az Al-Duna- és Fekete-tenger-vidékről.

SZÍJVÉGEK

A. EGYENES OLDALÚ SZÍJVÉGEK (3. kép)

A.1. Kicsúcsosodó végű szíjvégek – 65., 121., 755. sír

A két lemezből álló, felül pánttal összefogott díszítetlen szíjvégek illetve a préselt változataik a kora avar korban általánosan mondhatók, a veretes övek leginkább ilyen darabokkal díszítettek.¹⁹¹ Az összes ismert szíjvégnek több mint egyharmadát alkotják. Amennyiben a csak kereteléssel díszített, tehát középen díszítetlen, szíjvégeket is hozzá számoljuk, akkor már közel a szíjvégek fele ide sorolható.

Nagyméretű díszítetlen szíjvégek több sztyepei temetkezésből ismertek, így a teljesség igénye nélkül Szivasovka, Szivasszkoje, Kosztogrúzovo, Bogacsovka, Hrisztoforovka, Izobilnoje, Natasino, Csernomorszkoje, Seljugi, Csapajevszkij, Malaj és Berezsnočka lelőhelyekről.¹⁹² Ezek többsége oldalpántos szíjvég, a felerősítésük egy vagy két szegecs segítségével történt.

Egyszerű, áttörés nélküli szíjvégek nagy számban ismertek a Szír-Darja alsó folyásánál található Dzsetüaszar kultúra legfontosabb lelőhelyéről, Altünaszarból. Ezek rögzítése a hátoldalon lévő szegecs segítségével történt. Van, amikor az elülső oldalon négy, de van, hogy egyetlen szegecsfej sem látszódott.¹⁹³

A szegvári 65. sírban talált szíjvéget két drót segítségével erősítették fel. Az elülső oldalán két pontkörös díszítés figyelhető meg, amelyek minden bizonnyal a szegecsket imitálták. Ez a megoldás egyedinek tűnik, pontos párhuzamot nem találtunk hozzá.

¹⁸⁵ Vö. GARAM 2001, 315–316, Taf. 64–65.

¹⁸⁶ DASZKALOV 2012, 178, obr. 8.

¹⁸⁷ PEKARSKAJA–KIDD 1994, 54–55, Taf. 37.3; DASZKALOV 2012, obr. 31.

¹⁸⁸ PETRE 1987, Pl. 130:207d.

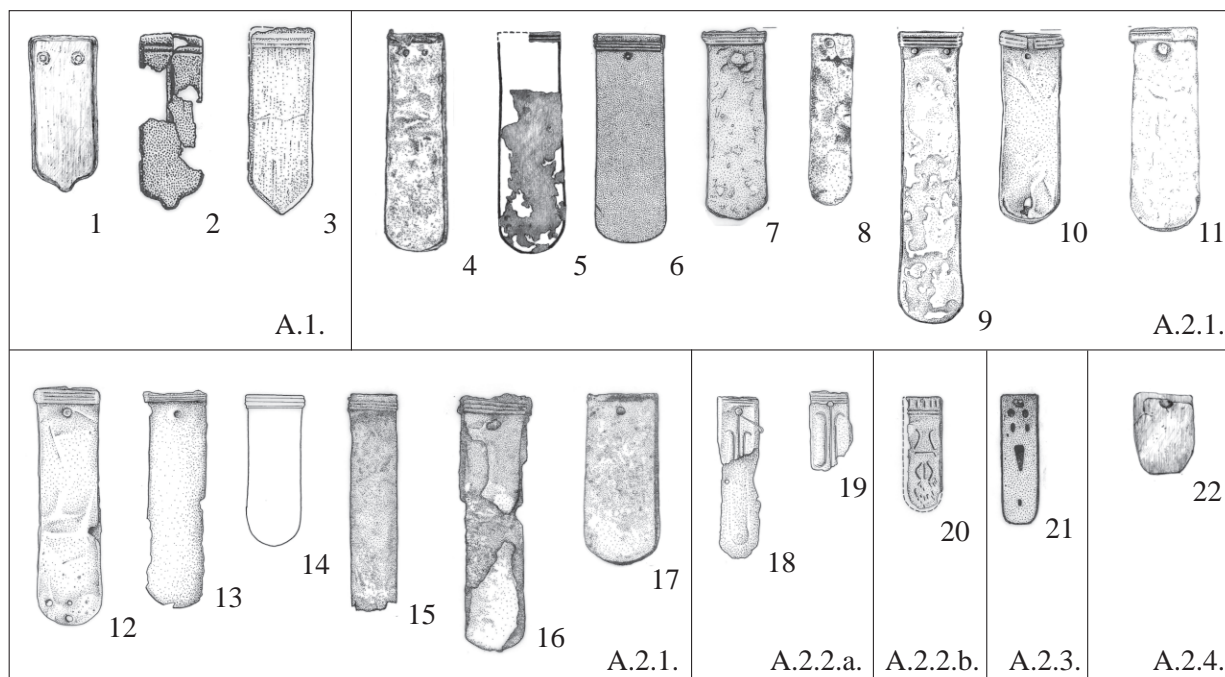
¹⁸⁹ KAZANSKI 2003, Fig. 11.4.

¹⁹⁰ A motívumhoz vö. SAMU 2018, Taf. 2.I.4–6.

¹⁹¹ SAMU–BLAY 2019, 268–269.

¹⁹² KOMAR–KUJBŰSEV–ORLOV 2006, 271.

¹⁹³ LEVINA 1996, 326, risz. 131:17,29–31.

3. kép. Szegvár-Oromdűlő. Szíjvégek tipológiája. 1: 65. sír; 2: 121. sír; 3: 755. sír; 4: 33. sír; 5: 68. sír; 6: 194. sír; 7: 200. sír; 8: 288. sír; 9: 335. sír; 10: 540. sír; 11: 542. sír; 12: 545. sír; 13: 700. sír; 14: 760. sír; 15: 815. sír; 16: 897. sír; 17: 900. sír; 18–19: 626. sír; 20: 540. sír; 21: 165. sír; 22: 58. sír. M: 1:2

Fig. 3. Szegvár-Oromdűlő. Typology of the strap ends of Szegvár-Oromdűlő.

A.2. Egyenes oldalú, ívelt végű szíjvégek

A.2.1. Lekerekített végű, oldalpántos szíjvégek

A.2.1.a. Díszítetlen – 33., 68., 194., 200., 288., 335., 540., 542., 545., 700., 760., 815., 897., 900. és 945. sír

A pánttal ellátott díszítetlen szíjvégek a kora avar kori Kárpát-medencében általánosnak mondhatók, összesen közel 30 lelőhelyről, több, mint száz sírból ismertek. Ezzel szemben Kelet-Európában meglehetősen ritkák. Egyik gyakori előfordulási góccuk a Káma és a Volga összefolyásánál előkerült ún. Imenykovó-Turbászli kulturális közösségbe tartozó temetők, példaként Novoszlavjanszkij 5. vagy Komintjern II 43. sírját említhetjük.¹⁹⁴ Az itt talált szíjvégek felépítése megegyezik az avarokéval, a két lap közé egy vékony oldalpántot helyeztek, és ezeket felül egy bordázott pánt és 2–3 szegecs segítségével összefogták. Ugyanakkor a Káma torkolatánál előkerült példányok hosszabbak az avar kori daraboknál, valamint több esetben a pánt alatt háromszögekből álló préselt minta is megfigyelhető.¹⁹⁵ A funkciójukat tekintve is eltérések mutatkoznak, ezek ugyanis kizárólag női sírokban fordultak elő, ahol egyfajta övcsüngő végét díszítették. Hasonló szíjvégek láttak napvilágot a baskíriai Birszk temetőjének egyes sírjaiban is, amely a leletanyag tanulása alapján szoros kapcsolatban állt az Imenykovó-Turbászli kulturális közösség temetkezéseivel.¹⁹⁶ A Fekete-tenger partvidékéről Szkalisztoje 485. sírkamrából ismert egy hasonló példány, ennek azonban alsó vége letört, így pontos formája nem ismert.¹⁹⁷ Hasonló szíjvégek Üctepéből

¹⁹⁴ VALIJEV 2019, 112, risz. 2:28; KAZAKOV 2013, 188, risz. 10.

¹⁹⁵ Szíjvégekre vonatkozó méretadatokat mindkét területről meglehetősen ritkán közöltek, így pontosabb összevetés nem lehetséges.

¹⁹⁶ KAZAKOV 2013, 189.

¹⁹⁷ AJBABIN 1990, 227, risz. 48:8.

származnak, melyek az elhelyezkedésük alapján lábbeli veretek lehettek.¹⁹⁸ Klin Jar III temetőben szintén előkerültek oldalpántos díszítetlen szíjvégek, melyek felső részét szintén pánttal fogták össze. A pántok díszítetlenek és fenyőágmintával díszítettek egyaránt lehetettek.¹⁹⁹

A.2.2. Lekerekített végű, préselt szíjvégek

A.2.2.a. Bekarcolt díszítéssel – 626. sír

A martinovkai kincsleletből ismertek olyan szíjvégek, melyek felső tagját a bordázott pánt imitációja díszíti.²⁰⁰ Ebben a leletgyűttesben azonban számos olyan tárgytypus van, amelyek az első ant kincs-horizontban – amelyhez Martinovka is tartozik – nem, viszont a kora avar leletanyagban ismertek a párhuzamai. Ide soroljuk a P-alakú kardfüggeszítő füleket az áttört szíjelosztót vagy a hármásívű veretet. Ez alapján felmerülhet, hogy a szíjvégek esetében is Kárpát-medencei hatással kell számolnunk.²⁰¹

A szegvári 626. sírban találunk nagy- és kisszíjvéget egyaránt, melyek ide sorolhatók. Mindegyiket vékony növényi ornamentikával díszítették. Bár a kisszíjvégek töredékesek, az azonban jól látható, hogy a közepén futó tengelyszerű tagoló vonal két oldalán tükörszimmetrikusan elhelyezve két stilizált növényi elem látható. Végtelenül leegyszerűsödött formák ezek, melyeknek az alsó részét – a töredettség miatt – sajnos nem láthatjuk. A nagyszíjvég ezzel szemben jobb állapotban őrződött meg, rajta szintén végigfut egy középső tagoló tengely, melyből két oldalra – többé-kevésbé szimmetrikusan – levélkéik állnak ki.

A.2.2.b. Bekarcolt díszítéssel és rovátkolt felső résszel – 540.

Az 540. sírban talált három kisszíjvég felső részét – a szorítórészt – függőleges rovátkolással díszítették. Ez nem tartozik a leggyakoribb megoldások közé, ugyanakkor jól ismert, többek között a főnlaki préselőmintán köszön vissza ugyanez a megoldás.²⁰² A függőleges rovátkolásokat két vízszintes vonal választja el a központi díszítőelemtől, a kissé szétesett, erősen stilizált vékony, növényi motívumoktól. Ennek a szimmetrikus díszítésnek a különböző elemei igen jól ismertek az egykorú övgarnitúrákon és tarsolyzáró szíjvégeken.

A vékony növényi ornamentikával díszített szíjvégek és veretek széles területeken elterjedtek a 6. század közepe és a 7. század első harmada között.²⁰³ Közöttük számos stílus figyelhető meg, a motívum-kincs, amiből a készítőik merítenek, azonban azonos – ennek is köszönhető a széles területeken való elterjedés.²⁰⁴ A vékony növényi ornamentikának ezt az igen gazdag és szép tárát bővíti jelentősen a szegvári anyag számos újabb motívummal.

Verona–Valdonega 4. sírjában talált aranyozott csatból és arany veretekből álló garnitúrát találtak. Maga a sír a többi melléklet alapján – spatha, pajzs, bronzedény és II. állatstílussal díszített lemezkereszt – a 6. század végére, esetleg a 7. század elejére datálható.²⁰⁵ A Römisch-Germanisches Zentralmuseum gyűjteményében egy Görögországból és egy Ukrajnából származó garnitúra található. Mechthild Schulze-Dörrlamm gyűjtése alapján a típus Kis-Ázsiától és a Kaukázustól egészen a Kárpát-medencéig és Itáliáig

¹⁹⁸ BÁLINT 1995, 18. kép 6–7.

¹⁹⁹ BELINSKIJ–HÄRKE 2018, 244, Fig. 60:33b; 246, Fig. 62:341.

²⁰⁰ PEKARSKAJA–KIDD 1994, 147, Taf. 54.

²⁰¹ ERDÉLYI 1994.

²⁰² Vö. RÁCZ 2014, Taf. 11.3.

²⁰³ SAMU 2018, 238, Abb. 4.

²⁰⁴ Összefoglalás és a motívumok vizsgálata: SAMU 2020.

²⁰⁵ SCHULZE-DÖRRLAMM 2009, 269.

ismert.²⁰⁶ A legnyugatibb hasonló darabok Broecheomból, Belgiumból származnak. Mivel a temetkezésben egy langobard rézpenz is volt, ezért valószínű, hogy a garnitúra is Észak-Itáliából került a régióba.²⁰⁷

Különösen sok hasonló szíjvég került elő a mai Bulgária területéről. Ezek öntéssel, préseléssel egyaránt készültek. Néhány oldalpántos szíjvég is ismert. A Kamen brjagi arany szíjvéget leszámítva az összes példány szórványleletként került a múzeumokba, ami a pontos értelmezésüket nagyban megnehezíti.²⁰⁸ A bekarcolt díszítésű szíjvégek a 6. század második felére, a 7. század elejére datálhatók. A Kárpát-medencei, itáliai és krími párhuzamok alapján a tárgytypus használatának felső határát Ljuba Trajkova a 7. század harmincas éveire tette.²⁰⁹ A Kamen brjag melletti Jajlata erődjében – ahonnan a fent említett szíjvég is származik – a legkésőbbi pénz Mauritius Tiberius 578/589 közé datált érme.²¹⁰

A.2.3. Lekerekített végű, két lemezből álló, oldalpántos, elől áttört díszítésű szíjvégek – 165. sír

A 165. sírban talált oldalpántos szíjvég előtagján kisebb áttörések figyelhetők meg. A díszítés típusa és jellege jól ismert, számos hasonló megoldást ismerünk.²¹¹ Igényesebb kivitelű párhuzama Callatis 137. sírból került elő.²¹² Hasonló technikai megoldású, de teljesen más mintakincessel rendelkező veretek a mai Bulgária területéről, Szadovecből ismertek.²¹³ Kelet-Európából nem ismerünk hasonló szíjvéget. Ennek azonban valószínűleg technikai okai vannak, az orosz és ukrán publikációkban legtöbbször csak előlnézeti rajzot közölnek, ami miatt a típus felismerése nehézségekbe ütközik.

B. ÍVELT OLDALÚ SZÍJVÉGEK (4. kép)

B.1. Profilált felső részű, íves végű szíjvégek

B.1.a. Profilált felső részű, íves végű szíjvégek áttört díszítéssel – 897. sír

A veretek felső részének profiláltsága számos esetben előfordul, a maszkos veretek időszakában pedig különösen gyakori, előfordulnak áttört és nem áttört díszítéssel egyaránt. A szegvári példányt préselték, de a díszítés (két pont) áttört. Párhuzamai ismertek Gaponovóból,²¹⁴ Potzneusiedl-Búbánatról,²¹⁵ Boriszovóból,²¹⁶ Mokraja Balka 2a és 107. katakombájából,²¹⁷ Kalinyinszkaja 10. kurgán 4.,²¹⁸ Malaj 13. kurgán, 6.,²¹⁹ és Zamárdi 925. sírból.²²⁰

²⁰⁶ SCHULZE-DÖRRLAMM 2009, 270.

²⁰⁷ ANNAERT–VAN HEESCH 2002, 240–241.

²⁰⁸ TRAJKOVA 2017, 152.

²⁰⁹ TRAJKOVA 2017, 152.

²¹⁰ TRAJKOVA 2017, 153.

²¹¹ Vö. SAMU 2018, Taf. 2.

²¹² PEDA 1980, 96.

²¹³ TRAJKOVA 2017, 354, 516, tabl. 153:1943–1946.

²¹⁴ GAVRITUHIN–OBLOMSZKIJ 1996, risz. 30.

²¹⁵ WINTER 1997, 164–165, Taf. 47.

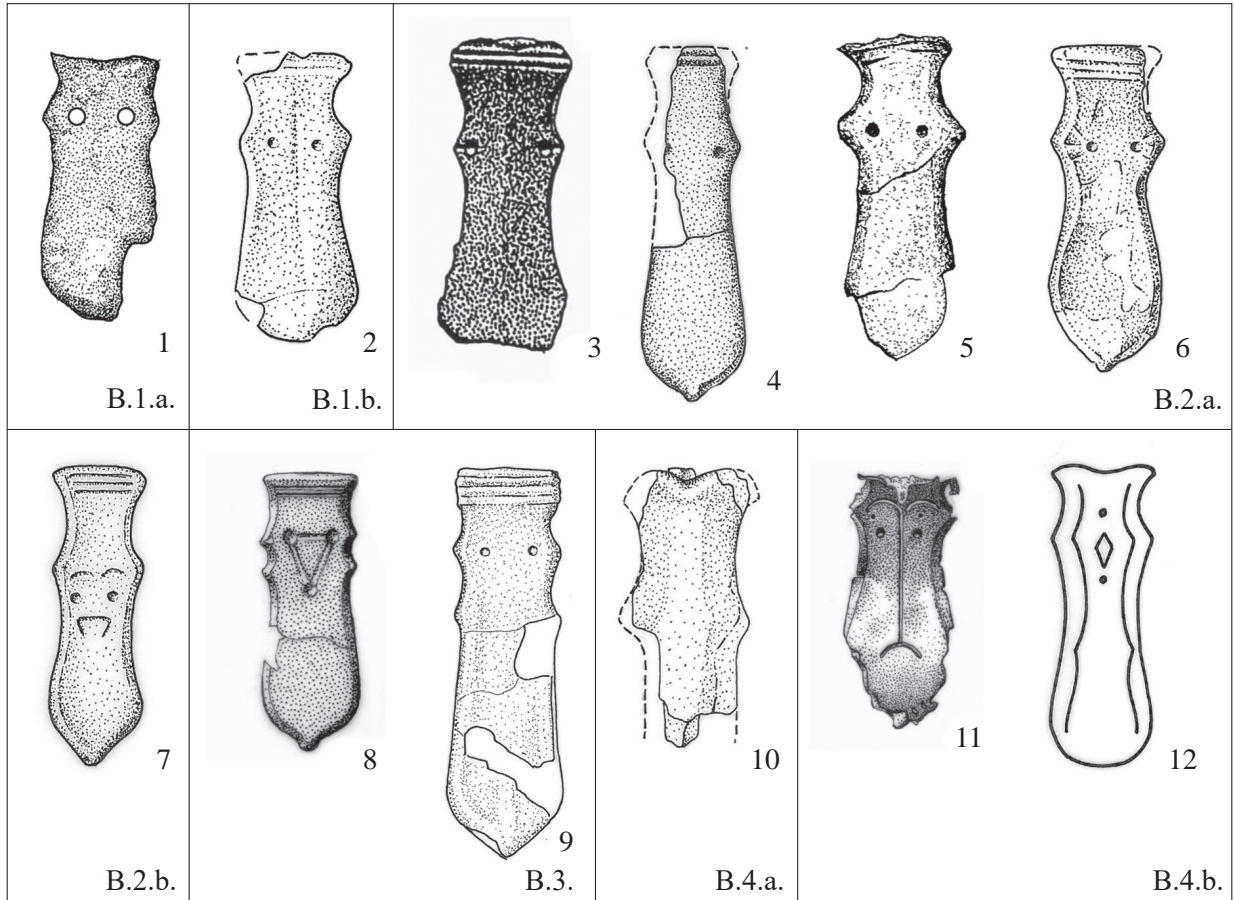
²¹⁶ SZAHANYEV 1914, risz. 20.19; DASZKALOV 2012, obr. 25.

²¹⁷ AMBROZ 1989, risz. 25.10; AFANASZJEV–RUNICS 2001, risz. 119, 143.

²¹⁸ ATAVIN 1996, 246, Tab. 9:1–2.

²¹⁹ ATAVIN 1996, 252, Tab. 22:5.

²²⁰ BÁRDOS–GARAM 2009, 123, Taf. 108.

4. kép. Szegvár-Oromdűlő. Szíjvégek tipológiája. 1: 897. sír; 2: 202. sír; 3: 194. sír; 4: 200. sír; 5: 306. sír; 6: 755. sír; 7: 540. sír; 8: 121. sír; 9: 626. sír; 10: 200. sír; 11: 252. sír; 12: 335. sír. M: 1:1

Fig. 3. Szegvár-Oromdűlő. Typology of the strap ends of Szegvár-Oromdűlő.

B.1.b. Profilált felső részű, íves végű szíjvégek két poncolt pontszerű díszítéssel – 202. sír

Ez a szíjvég típus az egyik legelterjedtebb a 6–7. században, ugyanakkor – amint azt Igor Gavrituhin is megjegyezte – csak első pillantásra tűnik egységesnek, valójában számtalan variánsa ismert.²²¹ Hiányukra a bizánci területeken már az orosz kutató is felfigyelt,²²² ezen egyelőre az újabb kutatás sem változtatott. A lekerekített végű példányok ugyanakkor Kelet-Európában is szinte teljesen hiányoznak, egyedül Malaj 13. kurgán 6. sírjából ismert.²²³

B.2. Profilált felső részű, csúcsos végű szíjvégek

B.2.a. Profilált felső részű, csúcsos végű szíjvégek két poncolt pont díszítéssel – 194., 200., 306., 755. sír

A díszítés teljesen megegyezik az íves végű verziókon megfigyelhető préselt/poncolt vagy áttört díszítéssel. A típus általánosan elterjedt, a Szír-Darja alsó folyásától (Altünaszar), Baskíriáig (Manjak) megtalálható.²²⁴ A Kaukázusból többek között Klin-Jar III 360. sírjából kerültek elő hasonló szíjvégek.²²⁵

²²¹ GAVRITUHIN–OBLOMSZKIJ 1996, 32.

²²² GAVRITUHIN–OBLOMSZKIJ 1996, 32.

²²³ ATAVIN 1996, 259, tab. 22:5.

²²⁴ GAVRITUHIN–OBLOMSZKIJ 1996, 224, risz. 45.

²²⁵ BELINSKIJ–HÄRKE 2018, 321, Fig. 125:62.

A Szivasovka-típusú temetkezések közül Kalinyinszkaja 4. kurgán 10. sírja említhető meg.²²⁶ Ugyanez a típus került elő legutóbb Mezőfalváról is, sajnos azonban csak szórványként.²²⁷

B.2.b. Profilált felső részű, csúcsos végű szíjvégek arcós díszítéssel – 540. sír

Ennél a díszítéstípusnál az egyszerű két pont kiegészül két kis vonalkával a pontok fölött („szemöldök”), valamint egy szögletes vonallal a két pont alatt, amely így szájszerű lesz.²²⁸ A stilizált arcábrázolásos szíjvégek Kelet-Európából ismertek, példaként egy Nyevolinóból és Klin Jar III 352. sírból származó veretet emelhetünk ki.²²⁹ Ezek díszítése azonban áttörtek és nem bekarcoltak, mint a szegvári példányé, mely ebben a tekintetben unikálisnak mondható. Hasonló bekarcolt arcábrázolásokat a verhnyij csirjurti 101. sír vereteiről ismerünk.²³⁰

B.3. Duplán kidudorodó oldalú szíjvégek csúcsos végződéssel – 121., 626. sír

A kettős kidudorodás a maszkos szíjvégeken meglehetősen gyakori, főleg a sűrű áttörésekkel díszített szíjvégeken bukkan fel. A bemélyített pontok vonalakkal való összekötésére is számos párhuzam ismert, pl. Szudzsa, Cibilium, Sumen környéke, Szuuk-Szu, Szkalisztoje, Kerics, Pietra Frecaței, Szadovszko Kale, Kalinyinszkaja 30. kurgán 3. sír, de Szekszárd-Bogyiszlói út 314. sírban és a tolnanémedi szíjvégen is megfigyelhető ez.²³¹ Az egyszerű, két pontból álló díszítést, amely a 626. sírban fordul elő ezen a szíjvégeformán, már tárgyaltuk a B2a típusnál.

B.4. Ívelt oldalú szíjvégek, felül halfarkas díszítéssel

B.4.a. Díszítetlen – 200. sír

A veret típus tudomásunk szerint Kelet-Európában egyelőre ismeretlen. Egyetlen távoli párhuzam ma egy londoni magángyűjteményben található, állítólag Észak-Szíriából származó garnitúra.²³² Formáját tekintve azonban ez teljesen más típust képvisel. A felső része erőteljesen kihajlik, míg az alsó része a vége felé erőteljesen kiszélesedik.²³³

B.4.b. Préselt díszítéssel – 252., 335. sír

Ebbe a csoportba tartozó övdíszek többek közül Dailamanból ismertek. Ezeken nagyjából középen, az oldalak kidudorodásánál két pontkörös díszítés, míg az alján egy ívelt vastagabb sáv található.²³⁴ Formai szempontból közel állnak a két részre osztott, alul pajzsos, felül halfarkasan kialakított, fentebb tárgyalt veretekhez. Ez a típus, csakúgy, mint a díszítetlen példányok, Bálint Csanád szerint kizárólag az iráni területekre jellemzőek.²³⁵

²²⁶ ATAVIN 1996, 246, tabl. 9:1.

²²⁷ KESZI 2016, 95–96.

²²⁸ Vö. SAMU 2018, Taf. 2.IV–VII.

²²⁹ Nyevolinó (GAVRITUHIN–OBLOMSZKIJ 1996, 224, risz. 42:28), Klin Jar (BELINSKIJ–HÄRKE 2018, 283, Fig. 90:70, 72).

²³⁰ KOVALEVSZKAJA 2005, 297, risz. 63:20, 22, 28.

²³¹ PETRE 1987, 66–67, Pl. 121, 185c; ROSNER 1999, 188, Taf. 22; GARAM 2001, Taf. 95.2; ATAVIN 1996, 246, Tab. 9:1; NAGY 1901, 316.

²³² BÁLINT 1992, 321–323.

²³³ BÁLINT 1992, 442, Taf. 6:1–12.

²³⁴ BÁLINT 1992, 439, Taf. 3:10–15.

²³⁵ Vö. BÁLINT 1992, 490, Taf. 54:B.

ÖVGARNITÚRÁK ÉS KAPCSOLATAIK

KELET-EURÓPAI KAPCSOLATOKKAL RENDELKEZŐ GARNITÚRÁK

Szegvárról több olyan garnitúra ismert, amely csatból és préselt kerek veretekből állt. Hasonló szerkezetű övet egyelőre csak a don-vidéki Rekonsztruktor IV lelőhelyről ismerünk, mely azonban jelenleg publikálatlan.²³⁶ Az itteni veretek elrendezése nem ismert, így nem tudni, hogy ebben a tekintetben az övgarnitúra párhuzamba állítható-e azon Kárpát-medencei garnitúrákkal – pl. Hódmezővásárhely-Kishomok 49. sír²³⁷ – ahol a veretek kettős-hármas oszlopokba rendezve helyezkedtek el.

Szintén ismertek a temetőből olyan övgarnitúrák is, ahol a maszkos veretekhez egyetlen díszítetlen szíjvég tartozott. Ez a típus – ismereteink szerint – mediterrán területeken nem fordul elő, és Kelet-Európában is meglehetősen ritkának mondható. Példaként Csapajevszkij 29. kurgán 2. sírja emelhető ki.²³⁸

MEDITERRÁN KAPCSOLATOKKAL RENDELKEZŐ GARNITÚRÁK

A 165. sír garnitúrája számos kérdést vet fel. Lőrinczy Gábor szerint a temetkezés egyike Szegvár legkorábbi sírjainak, a temetkezésnek kiváló párhuzamai ismertek Kelet-Európában is. Ugyanakkor a bikónikus edénynek analógiái a gepida leletanyagban találhatók.²³⁹ A temetkezésben lévő garnitúra elsöre hiányosnak tűnhet, összesen egy csatból és egy szíjvégből áll. Hasonló felépítésű öv Callatis 137. sírjából ismert, ahol ráadásul a szíjvég is a szegvárival rokonítható.²⁴⁰ Ez alapján elképzelhető, hogy a 165. sír öve is talán balkáni párhuzamokra vezethető vissza. Hasonló szerkezetű garnitúra került elő a Szekszárd–Bogyiszlói út 314. női sírból is.²⁴¹

Az 540. temetkezésben talált garnitúra veretei bekarcolt díszítésűek, melyek a kidudorodó oldalú szíjvég kivételével egységes képet mutatnak. A kisszíjvég felső részén megfigyelhető rovátkolás bizánci hatást mutat, a díszítés egyszerűsége alapján ebben az esetben is helyi imitációval számolhatunk. A vékony növényi ornamentikával díszített tarsolyzáró kisszíjvég kimondottan korai jellegzetesség, e típus keltezését – többek között – egy Iustiniana Prima éremmel keltezett rétegéből előkerült öntőminta adja,²⁴² de a többi, Kárpát-medencéből ismert példány sem cáfolja a kimondottan korai, 6. század második felére/utolsó harmadára történő keltezését. Salona-Histria-típusú övcsattal való együttes előfordulása kimondottan jellegzetes, ezeknek keltezésével Syna Uenze részletesen foglalkozott.²⁴³ A sírban talált egyéb tárgyak sem írják felül ezt a korai datálást. Az 540. sír leletanyaga tehát szerteágazó kapcsolatokat mutat a mediterráneum, illetve az Al-Duna és a Fekete-tenger vidékének irányába, mely jól beleillik a 6. század utolsó harmadának képébe.

A 626. sírban talált garnitúra több stílust ötvöz. A bekarcolt stilizált növényi mintás szíjvégek és a sokszorososan tagolt oldalú összetett veretek, valamint a kettős kidudorodású veretek a mediterrán stílust és díszítőművészetet képviselik. Ezzel szemben a bekarcolt díszű szíjvégek pántos vége, a másik szíjvég egyszerű, préselt díszítése illetve a T-alakú veretek kialakítása a Kárpát-medencei, helyi hatásokat tükrözhetik. A nagyszíjvég díszítése eddig egyedi – egy központi (a teret tengelyszerűen kettéosztó) vonalból

²³⁶ Vagyim Potapov ásatása. Segítségét ezúton is köszönjük!

²³⁷ NAGY 2004, 235, 33. kép 7.

²³⁸ ATAVIN 1996, 241–244, tabl. 4–7.

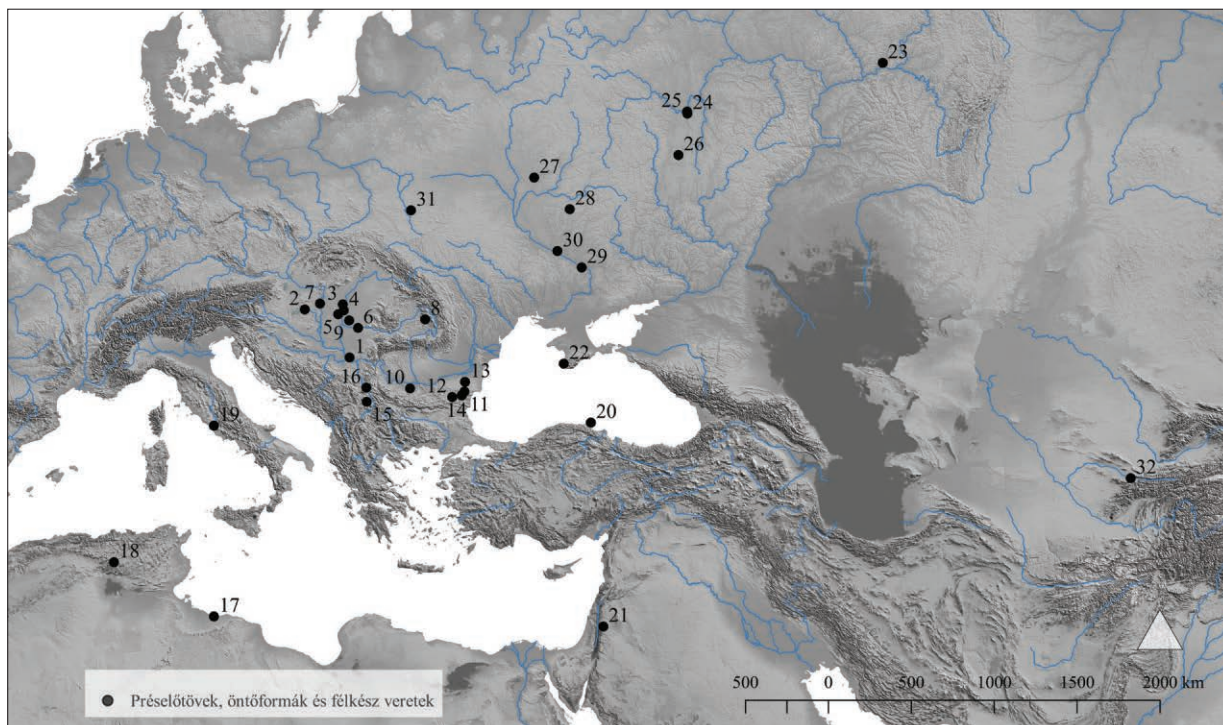
²³⁹ LŐRINCZY 2017, 159.

²⁴⁰ PREDÁ 1980, 164, Pl. XXXIV.2.

²⁴¹ ROSNER 1999, 44–45.

²⁴² IVANIŠEVIĆ 2010, 25, Fig. 19.8.

²⁴³ UENZE 1966, 142–146. Vö. GARAM 2001, 109.

5. kép – Fig. 5. Préselőtövek és félkész tárgyak elterjedése. – Distribution of stamping moulds and semifinished products. 1. Pančevo; 2. Zamárdi; 3. Rákóczifalva; 4. Kunszentmárton; 5. Gátér; 6. Felnac; 7. Adony; 8. Corund; 9. Békéssámszon; 10. Sztaroselci; 11. Valcidol; 12. Veliki Preszláv; 13. Onogur; 14. Vencsan; 15. Caričingrad; 16. Cicina; 17. Sabrata; 18. Timgad; 19. Róma; 20. Sinop; 21. Jerash; 22. Cherson; 23. Kuzebajevó; 24. Belüe Bugrü; 25. Tyerehovó; 26. Sztajevó-5; 27. Moscsenka; 28. Zaszullija; 29. Kurilovka; 30. Gragyiszk; 31. Zimnye; 32. Pendszikent; (1–9. RÁCZ 2014; 10. BALOGH–LŐRINCZY 2018; 11–13. DASZKALOV 2012; 14. TRAJKOVA 2017; 15. IVANIŠEVIĆ 2018; 16. RAŠKOVIĆ 2016; 17–18. EGER 2016; 19. ARENA ET AL. 2001; 20. CSIKY 2018; 21. LICHTENBERGER ET AL. 2016; 22. AJBABIN 1982; 23. OSZTATYINA ET AL. 2011; 24–27. AHMEDOV–GAVRILOV 2017; 28–30. SZKIBA 2016; 31. VOLODAREC–URBANOVICS 2018; 32. RASZPOPOVA 1980).

kiinduló indaszárak, illetve levélkék díszítik. Stílusában a kiskőrösi és čadjavicai szíjvégek ízlésvilágát tükrözi vissza. A martynovkai leletben talált szíjvégek díszítése abban tér el, hogy egy párhuzamos vonalvezetés figyelhető meg a növényi minták megrajzolásánál, s ezáltal egy egészen más kép született. A kissíjvégek erősen töredezetek, így a motívumkincs is nagyrészt ismeretlen maradt, ami azonban látszik, hogy ezeken is megfigyelhető a középpontos felosztás, illetve a tükörszimmetrikus díszítés. A sokszorosan tagolt összetett veret a sírból szintén jól beleillik a korszak leletanyagába, s közvetlenül köti össze a már említett kiskőrösi sírral, valamint a čadjavicai lelettel és egyéb, többnyire mediterrán jellegű övcsatokon megfigyelhető elemmel.

KANTÁRVERETEK

A kora avar korban a lószerszám díszítésére elsősorban rozettákat, három- és négykaréjos, valamint rojtosvégű vereteket használtak. A kantár maszkos veretekkel való díszítése – ami az oromdűlői 121. sírból adatolt – csak néhány esetben – például Szentés–Lapistó,²⁴⁴ Mokrin 49. és 58. sír²⁴⁵ – igazolt. Kelet-

²⁴⁴ A korábbi szakirodalom a vereteket egységesen övveretként kezelve, figyelmen kívül hagyva Csallány Dezső megállapítását, mely szerint a találok elmondása szerint a veretek a lókoponyánál heverték (CSALLÁNY 1934, 206).

²⁴⁵ BALOGH 2004, 255.

Európában ez a típus ugyanígy ismert. Vosztocsnij Malaj II 1. kurgán 12. sírjában²⁴⁶ lapos kerek veretek, míg Szivasovka 3. kurgán 2. sírjában²⁴⁷ az övön is megtalálható maszkos díszek voltak. Ezek alapján ezt a jelenséget is Kelet-Európából eredeztethetjük.

LÁBBELI VERETEK

A Fekete-tenger környéki lábbeli veretek a Kárpát-medencében meglehetősen ritkák, az egyik pontosan rekonstruált garnitúra az oromdülői 1. sírból származik. A 19. század végén előkerült, Hajdúszoboszlóról származó veretek a hármasszíjelosztók alapján szintén lábbeli verethez tartozhattak. Ugyancsak a veretek típusai alapján feltételezte Lőrinczy Gábor, hogy hasonló funkcióval bírtak a nagyolaszi, valamint a Szentés-Sárgaparról származó darabok is.²⁴⁸ Eltérő típust képviselhetek az Előszállítás–Bajcsihegyről származó darabok, itt ugyanis a lábfejen két sorban helyezkedtek el a gombok, illetve az egyik lábfejen egy ezüstcsat is feküdt.²⁴⁹

A Szivasovka-típusú temetkezésekben talált lábbeli veretekkel először Somogyi Péter foglalkozott. Véleménye szerint a délorosz sztyeppén talált szettek szerkezetileg megegyeznek a szegvári darabbal. Mindegyikhez 1–1 csat, 1–1 szíjvég, 1–1 vagy 2–2 szíjelosztó és eredetileg 1-1 szimmetrikus veret tartozott. Az eltérés csupán a veretek anyagában van: míg a szegvári példány préselt, addig a kelet-európaiak öntött darabokból állnak.²⁵⁰ Az újabb adatok tükrében Somogyi Péter megállapításai kisebb korrekcióra szorulnak. Az elmúlt két évtizedben több olyan Szivasovka-típusú temetkezést is publikáltak, melyekben a lábbeli veretek préseléssel készültek, példaként Molocsnoje és Puhljavoszki hutor lelőhelyeket említhetjük meg.²⁵¹ Utóbbiak azáltal is kapcsolódnak a szegvári 1. sírhoz, hogy mindkét lelőhelyen női temetkezést sikerült feltárni.

A veretekkel díszített lábbelik a Délnyugat-Krím ún. Szuuk-Szu típusú temetőiben is előfordulnak. Elzara Hajregyinoва tipológiájában a csatok alapján három típust különböztetett meg, melyeket a fém kiegészítők alapján több altípusra osztott. Az általa meghatározott 1. típus a legkorábbi, melyet az 5. század első felére keltezett.²⁵² A 3. típus a vese, az orosz terminológia alapján B-alakú csatok révén a 6. század második felére, illetve a 7. századra datálhatók. A 3-2 alcsoport tagjai fémveretekkel voltak ellátva, melyek típusa alapján két variánst lehetett elkülöníteni. A 3-2A típusba tartozó lábbeli garnitúrákban – akárcsak a szegvári 1. sírban – hármasszíjelosztók is vannak. Ezek például Lucsisztoje 43., 64., 77., 122A, 164. és 189. kriptájából is előkerültek.²⁵³ Hasonló felépítésű cipőveretek a mai Abházia területéről, Cibilium-2 279-280 kettős sírjából ismertek. Ez a garnitúra összeállításában egyedülálló, a hármasszíjelosztók mellett ovális kőberakásos veretből és négykaréjos díszekből áll.²⁵⁴

²⁴⁶ LIMBERISZ–MARCSENKO 2011, 424.

²⁴⁷ KOMAR–KUJBŰSEV–ORLOV 2006, 292–293.

²⁴⁸ LŐRINCZY 1991, 138.

²⁴⁹ LŐRINCZY 1991, 138.

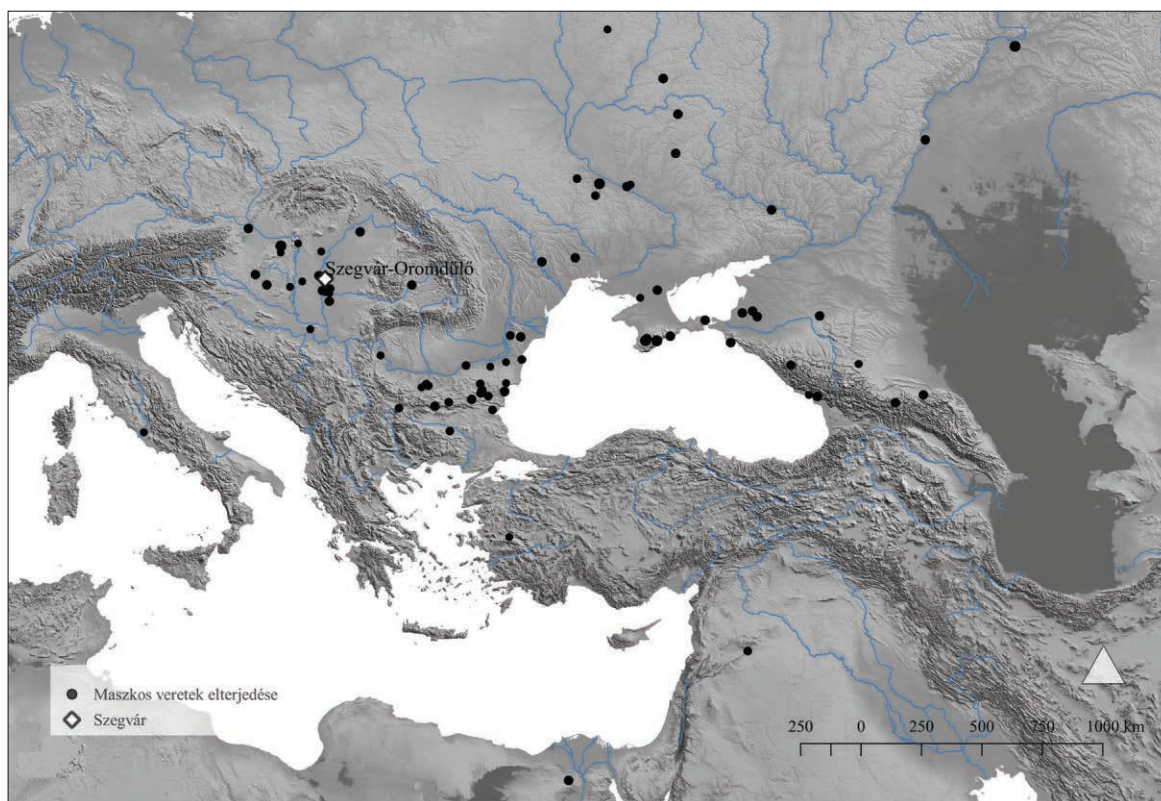
²⁵⁰ SOMOGYI 1991, 115.

²⁵¹ GAVRILOV–TOSCSEV 2014, 62. Habár Puhljakovszkij hutor esetében a publikálók csak a vereteken található aranyfólia meglétét emelték ki (BEZUGLOV–PARUSZIMOV 2013, 259–260), a veretek szabálytalan törésfelülete alapján valószínűsíthetjük, hogy azokat préselték.

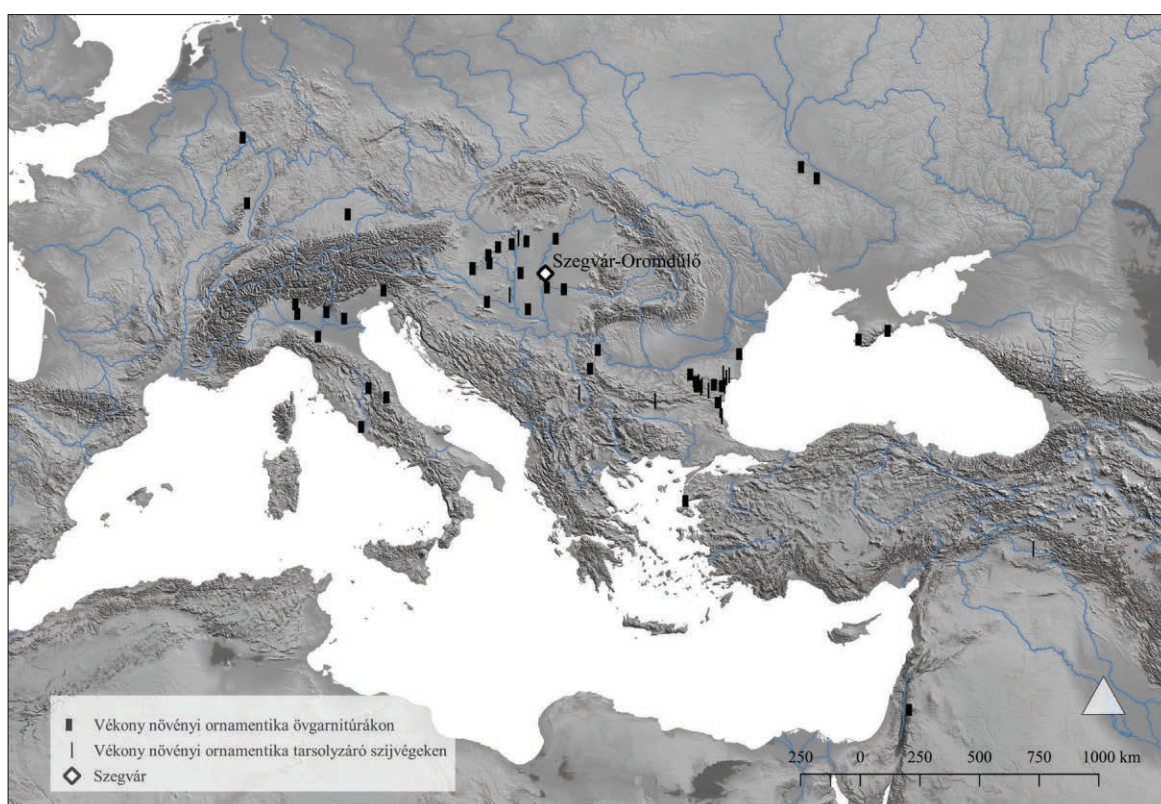
²⁵² HAJREGYINOVA 2003, 133–138.

²⁵³ HAJREGYINOVA 2003, 136.

²⁵⁴ VORONOV 2007, 244, Fig. 132:3.

1

2

6. kép. 1: Az áttört maszkos veretek elterjedése (SAMU 2020 nyomán); 2: Növényi ornamentikával díszített veretek elterjedése (SAMU 2020 nyomán)
 Fig. 6. 1: Distribution of the perforated masque type mounts (after SAMU 2020); 2: Distribution of the floral ornamented mounts (after SAMU 2020)

VÉGKÖVETKEZTETÉSEK

A Szegvár-ormodülői temető 47 „öves”²⁵⁵ sírjából 24-ben volt maszkos, illetve vékony növényi ornamentikával díszített övveret, melyek a típusokat tekintve meglehetősen változatos képet mutatnak. Jelen fejezetben csak ezeket a példányokat elemeztük. Ami elsőre szembetűnik, az a 6–7. századi kelet-európai nomád temetkezésekre jellemző, áttört maszkos veretekkel díszített garnitúrák elenyésző száma (6. kép 1). Kelet-európai jellege leginkább a 897. sírban talált garnitúrának van – az álcsatokkal és B.1.b. típusú szíjvégből álló garnitúrával, melynek legjobb párhuzama Malaj 13. kurgán 6. sírjából ismert, igaz, itt egyéb veretek is előfordultak.²⁵⁶

Ezzel szemben a bekarcolt növényi ornamentikával díszített veretek és szíjvégek technikailag igényesebb párhuzamai leginkább a Mediterráneumból, illetve a Fekete-tenger bizánci fennhatósága, vagy kulturális hatása alatt álló régióiból ismertek (6. kép 2). Ugyanakkor több jel is arra mutat, hogy ezek a darabok helyben készültek. Ezek közül elsőként a technikai jegyekre kell kitérni. Csallány Dezső lassan hatvan éves megállapítása, miszerint a bizánci vereteket és csatokat elsősorban kis fülekkel rögzítették,²⁵⁷ a mai napig megállja a helyét.²⁵⁸ Ez a megoldás Szegváron egyetlen veret esetében sem fordult elő, ellenben övcsatokon több esetben is megfigyelhető. Ez nyilván összefügg a készítéstechnikával is, amely – a Bieringen-típusú garnitúra kivételével – szinte kizárólagosan a préselés. A helyi készítés mellett szól az is, hogy bizonyos motívumok gyakran visszatérnek különböző verettípusokon. Ilyen például a torzult palmetta, amely az 540. sír pajzs- és kettőspajzs alakú veretein, a 743. sír kettőspajzs alakú veretén és a 759. sír szíjvégén is felbukkant. Fontos szempont lehet a helyi sajátosságok kutatásánál, hogy pl. a vékony növényi ornamentikával díszített veretek stílusa, a vonalak kialakítása leginkább a kiskőrösi és čadjavica veretekkel mutat közeli rokonságot. Természetesen a távoli párhuzamok is nyilvánvalóak, a motívumkincs, amelyből az alkotók merítenek, egyértelmű, azonban a kivitelezés olyan jellegzetességeket mutat, amely más, Kárpát-medencei példányokon is visszaköszön. Ugyanez igaz az álcsatok kialakítására és minőségére is – legjobb párhuzamaik ezeknek is a szűkebb régióból hozhatók, mind a forma, mind a készítéstechnika tekintetében.

Végezetül meg kell említeni a temetőhöz közel, Kunszentmárton–Habranyi telep és Gátér–Vasútállomás lelőhelyekről ismert ötvössírokat, melyekben övek készítésére alkalmas préselőtövek kerültek elő.²⁵⁹ Mindezek alapján az itt vizsgált szegvári garnitúrák túlnyomó többségét Kárpát-medencei és al-dunai/balkáni díszítőkincsből merítő helyi ötvösök munkájának tarthatjuk, amelyek jól illeszkednek a Fekete-tenger és Itália közötti területek övgarnitúrái közé.

²⁵⁵ Köztük egy-egy lábbeli- és lószerszámveretes sír.

²⁵⁶ ATAVIN 1996, 258–259, tab. 21–22.

²⁵⁷ Ez a csatok esetében hangsúlyosabban jelenik meg.

²⁵⁸ CSALLÁNY 1954, 110. A problémához még lásd: WERNER 1984, 21; EGER 2012, 36–37.

²⁵⁹ RÁCZ 2014, 156–158, 171–191.

THE CONNECTIONS OF THE BELT MOUNTS DECORATED WITH PLANT ORNAMENTS
AND HUMAN FACE DEPICTION AT SZEGVÁR-OROMDŰLŐ

BENCE GULYÁS – LEVENTE SAMU

47 graves of the Szegvár-Oromdűlő cemetery revealed belt sets with mounts. In this article we have only analysed the mounts with plant ornaments and human face depictions, which came to light from 24 graves. We have suggested the following typology for them:

Mounts

A. Simple mounts

A.1. Round mounts

A.1.a. Undecorated round mounts

A.1.b. Round mounts with pearl-row decoration

A.2. Shield-shaped mounts

A.2.a. Undecorated shield-shaped mounts with straight upper part

A.2.b. Decorated shield-shaped mounts with straight upper part

A.2.c. Decorated shield-shaped mounts with curved upper part

A.3. Square mounts

A.4. Mounts with profiled sides

A.5. Sponge finger-shaped mounts

B. Complex mounts

B.1. Shield-shaped mounts with a small (semi)circle on the upper part

B.2. Double shield-shaped mounts

B.3. Complex mounts with a shield-shaped and a curved part

B.3.a. Fishtail-shaped mounts

B.3.b. Mounts with a fishtail-shaped part and a shield-shaped part turned upside down

B.3.c. Mounts with a pointed upper part

B.3.d. Mounts curved above and sideward, and shield-shaped below

B.4. T-shaped mounts

B.5. Mounts consisting of a round bottom part and an upside down-turned shield-shaped upper part

B.6. Pseudo buckles

B.7. Mounts consisting of two extended shield-shaped parts and a square linking element

B.7.a. With rounded ends

B.7.b. With pointed ends

B.8. Triple strap distributors

B.9. Complex mounts with multiple proportioning

Strap ends

A. Strap ends with straight sides

A.1. Strap ends with pointed end

A.2. Strap ends with curved end

A.2.1. Strap ends with rounded end and side strap

A.2.1.a. Undecorated

A.2.2. Pressed strap ends with rounded end

A.2.2.a. With incised decoration

- A.2.2.b. With incised decoration and notched upper part
- A.2.3. Strap ends made of two sheets, with rounded end, a side strap, and openwork decoration on the front
- B. Strap ends with curved sides
 - B.1. Strap ends with curved sides and a profiled upper part
 - B.1.a. Strap ends with curved sides, a profiled upper part and openwork decoration
 - B.1.b. Strap ends with curved sides, a profiled upper part and two punched dot-like decoration
 - B.2. Strap ends with profiled upper part and pointed end
 - B.2.a. Strap ends with profiled upper part, pointed end, and two punched dot decoration
 - B.2.b. Strap ends with profiled upper part, pointed end, and face depiction
 - B.3. Strap ends with double bulges on the sides and a pointed end
 - B.4. Strap ends with curved sides, and fishtail decoration on the upper part
 - B.4.a. Undecorated
 - B.4.b. With pressed decoration

Our analysis has made it clear that the number of belt sets consisting of mounts with openwork face depictions, which are characteristic of Eastern European nomadic burials in the 6th–7th centuries, is very few (*Fig. 2*). It is the belt set found in Grave 897 that bears the most Eastern European characteristics. It consists of pseudo buckles and B.1.b-type strap ends, which has the best analogue in Grave 6 of Kurgan 13 in Malaj, although the later grave also yielded mounts of different types.²⁶⁰ While the parallels of the foot mounts found in Grave 1 also lead to Eastern Europe, the Steppe and Crimean areas, similar sets are only known in a few number in the Carpathian Basin.²⁶¹

However, the analogues of the technologically more elaborate mounts and strap ends decorated with incised plant motifs are mostly known from the Mediterranean areas, and regions of the Black Sea under Byzantine rule or cultural influence (*Fig. 3*). At the same time, there are several signs indicating that these pieces were made locally: for example the technological features. The almost sixty year-old observation of Dezső Csallány – that Byzantine mounts and buckles had been usually fixed with small handles²⁶² – still holds true today.²⁶³ In Szegvár, this application did not occur on any of the mounts, however, it could be observed on several belt buckles. This is obviously in connection with the technique of the production, which is pressing in all cases, except for a Bieringen-type belt set. Another argument in favour of the local production is that there are certain decorative motifs that frequently appear on various mount types. For instance, such motif is the distorted palmette that is visible on the shield- and double shield-shaped mounts of Grave 540, the double shield-shaped mount of Grave 743, and the strap end of Grave 759. When analysing local characteristics, it might be a significant aspect that the closest analogues of the style of the mounts decorated with thin plant ornaments, and the design of the lines are the mounts of Kiskőrös and Čadjavica. Although farther parallels are also obvious, just like the palette of motifs that the creators draw from, the implementation reflects characteristics that are also visible on other specimens of the Carpathian Basin. The same is true for the shaping and the quality of the pseudo-buckles; their closest parallels can also be found in the narrower region, both in respect of the form and the production technique.

Finally, the goldsmith graves found at the Kunszentmárton-Habranyi telep and Gátér-Vasútállomás sites also have to be mentioned, in which press moulds suitable for producing belts came to light.²⁶⁴

²⁶⁰ ATAVIN 1996, 258–259, tab. 21–22.

²⁶¹ LŐRINCZY 1991, 138.

²⁶² This appears more characteristically in the case of buckles.

²⁶³ CSALLÁNY 1954, 110. See more about this question: WERNER 1984, 21; EGER 2012, 36–37.

²⁶⁴ RÁCZ 2014, 156–158, 171–191.

All this points to the conclusion that the great majority of the belt sets of Szegvár analysed here can be considered the products of local goldsmiths drawing from the ornaments of the Carpathian Basin and the Lower Danube/Balkan region, which fit well among the belt sets of the regions between the Black Sea and Italy

IRODALOM

- AFANASZJEV–RUNICS 2001: Афанасьев, Г. Е. – Рунич, А. П.: *Мокрая Балка. Mokraja Balka*. Москва 2001.
- АНМЕДОВ–ГАВРИЛОВ 2017: Ахмедов, И. Р. – Гаврилов, А. П. Находки матриц для изготовления деталей геральдических поясов в древностях рязано-окских финнов. *Stratum Plus* 5 (2017) 17–39.
- АЈВАВИН 1982: Айбабин, А. И.: О производстве поясных наборов в раннесредневековом Херсонесе. *Советская Археология* 3 (1982) 190–198.
- АЈВАВИН 1990: Айбабин, А. И.: Хронология могильников Крыма позднеримского и раннесредневекового времени. *Материалы по археологии, истории, этнографии Таврии I* (1990) 5–86, 175–241.
- АЈВАВИН 1999: Айбабин, А. И.: *Этническая история ранневизантийского Крыма*. Симферополь: ДАР. 1999.
- АЈВАВИН–НАЈРЕГИНОВА 2017: Айбабин, А. И. – Хайрединова, Э. А.: *Крымские горы страны Дори (середина III – VII в.)* Симферополь 2017.
- ALBRECHT 2010: Albrecht, St.: Warum tragen wir einen Gürtel? Der Gürtel der Byzantiner – Symbolik und Funktion. In: *Byzanz – das Römerreich im Mittelalter*. Teil 1. Welt der Ideen, Welt der Dinge. Daim, F. – Drauschke, J. (Hrsg.). Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Band 84,1. Mainz 2010. 79–95.
- АМБРОЗ 1971: Амброз, А. К.: Проблемы раннесредневековой хронологии Восточной Европы. *Советская Археология* 2 (1971) 96–123.
- АМБРОЗ 1971а: Амброз, А. К.: Проблемы раннесредневековой хронологии Восточной Европы ч. 2. *Советская Археология* 3 (1971) 106–134.
- АМБРОЗ 1973: Амброз, А. К.: I. Erdélyi, E. Ojtozi, W. Gening. Das Gräberfeld von Nevolino. Budapest, 1969, 93 стр., 26 рис. в тексте, 101 табл., 1 карта, 2 плана. Рецензия. *Советская Археология* 2 (1973) 288–298.
- АМБРОЗ 1989: Амброз, А. К.: *Хронология древностей Северного Кавказа V–VII вв.* Москва 1989.
- ANNAERT–VAN HEESCH 2002: Annaert, R. – van Heesch, J.: Een gouden muntschat uit het Merovingisch grafveld te Broechem (gem. Ranst, prov. Antwerpen). *Archeologie in Vlaanderen VIII*, 2001–2002 (2002) 229–256.
- ARENA ET AL. 2001: Arena, M. St. – Delogu, P. – Paroli, L. – Ricci, M. – Saguí, L. – Vendittelli, L.: *Roma dall' antichità al medioevo archeologia e storia*. Nel Museo Nazionale Romano Crypta Balbi. Milano 2001.
- АТАВИН 1996: Атавин, А. Г.: Погребения VII – VIII начала вв. из Восточного Приазовья. In: *Культуры евразийских степей второй половины I тысячелетия н. э.* Стащенко, Д. А. (отв. ред.) Самара 1996. 208–264.
- BÁLINT 1992: Bálint, Cs.: Kontakte zwischen Iran, Byzanz und der Steppe. Das Grab von Üç Tepe (Sowj. Azerbajdžan) und der beschlagverzierte Gürtel im 6. und 7. Jahrhundert. In: *Awarenforschungen*. Daim, F. (Hrsg.) Wien 1992. 309–496.
- BÁLINT 1995: Bálint Cs.: *Kelet, a korai avarok és Bizánc kapcsolatai. Régészeti tanulmányok*. Magyar Őstörténeti Könyvtár 8. Szeged 1995.
- BÁLINT 2019: Bálint, Cs.: *The Avars, Byzantium and Italy. A Study in Chorology and Cultural History*. Varia Archaeologica Hungarica 31. Budapest 2019.

- BALOGH 2004: Balogh Cs.: Martinovka-típusú övgarnitúra Kecelről. A Kárpát-medencei maszkos veretek tipokronológiája. (Gürtelgarnitur des Typs Martinovka von Kecel. Die Typochronologie der Maskenbeschläge des Karpatenbeckens). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve–Studia Archaeologica* X (2004) 241–304.
- BALOGH 2010: Balogh Cs.: A Felgyő, Ürmös-tanyai avar kori temető. (Avar age Cemetery in Felgyő, Ürmös-tanya). In: *Felgyő, Ürmös-tanya. Bronzkori és avar kori lelete László Gyula felgyői ásatásának anyagából*. Balogh Cs. – P. Fischl K. (szerk.) A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Monumenta Archaeologica 1. Szeged 2010, 185–381.
- BALOGH 2016: Balogh Cs.: *Régészeti adatok a Duna–Tisza közti avarok történetéhez* (The history of the Avars in the Danube–Tisza Interfluvium as reflected in the archaeological record). *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia* 6. Budapest 2016.
- BALOGH–LŐRINCZY 2018: Balogh Cs. – Lőrinczy G.: Az avar kori női fejdíszek egy változata – a veretes párták. (A variant of the Avar age female headdresses – The headdresses decorated with mounts). *Iuxta Danubium* 16 (2018) 118–143.
- BÁRDOS–GARAM 2009: Bárdos, E. – Garam, É.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Zamárdi–Rétiföldek*. Teil I. Monumenta Avarorum Archaeologica 9. Budapest 2009.
- BELINSKIJ–HÄRKE 2018: Belinskij, A. B. – Härke, H.: *Ritual, society and population at Klin-Yar (North Caucasus). Excavations 1994 – 1996 in the Iron Age to early medieval cemetery*. Archäologie in Eurasien 36. Bonn 2018.
- BEZUGLOV 1985: Безуглов, С. И.: Погребение кочевника VII в. н. э. на Нижнем Дону. *Советская Археология* 2 (1985) 248–252.
- BEZUGLOV–PARUSZIMOV 2013: Безуглов, С. И. – Парусимов, И. Н.: Раннесредневековое погребение из хут. Пухляковский Нижнем Дону. In: *Хазарские древности*. Ключников, В. В. – Кулаков, А. А. (ред.) Аксай 2013, 256–261.
- BÓNA 1983: Bóna I.: A XIX. század nagy avar leletei. (Die grossen Awarenfunde des 19. Jahrhunderts). *Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv* (1982–1983) 1983, 81–160.
- CSALLÁNY 1934: Csallány D.: A szentes-lapistó népvándorláskori sírlelet. (Der Grabfund von Szentes-Lapistó aus der Völkerwanderungszeit). *Dolgozatok* 9–10 (1933–1934) 1934, 206–214.
- CSALLÁNY 1939: Csallány, D.: Kora avar kori sírleletek. [Grabfunde der Frühawarenzeit]. *Folia Archaeologica I-II* (1939) 121–180.
- CSALLÁNY 1954: Csallány, D.: A bizánci fémművesség emlékei I. (Quelques spécimens de l'art byzantin des métaux). *Antik Tanulmányok* I (1954) 101–128.
- CSALLÁNY 1962: Csallány, D.: Byzantinische Schnallen und Gürtelbeschläge mit Maskenmuster. *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* X (1962) 55–77.
- CSIKY 2018: Csiky, G.: A Byzantine stamping mould from Sinope. In: *Lebenswelten zwischen Archäologie und Geschichte – Festschrift für Falko Daim zu seinem 65. Geburtstag*. Drauschke, J. – Kislinger, E. – Kühtreiber, K. – Kühtreiber, T. – Scharrer-Liška, G. – Vida, T. (Hrsg.) Mainz 2018. 101–111.
- DASZKALOV 2012: Даскалов, М.: *Колани и коланни украси от VI–VII век (от днешна България и съседните земи)* София 2012.
- DOVZSANSZKIJ 1990: Добжанский, В.Н.: *Наборные пояса кочевников Азии*. Новосибирск: НГУ. 1990.
- EGER 2012: Eger, Ch.: *Spätantikes Kleidungszubehör aus Nordafrika I. Trägerkreis, Mobilität und Ethnos im Spiegel der Funde der spätesten römischen Kaiserzeit und der vandalischen Zeit*. Münchner Beiträge zur provinzialrömischen Archäologie 5. Wiesbaden 2012. <https://doi.org/10.29091/9783954906581>
- EGER 2016: Eger, Ch.: Vielteilige Gürtel im südlichen und östlichen Mittelmeerraum. In: *Zwischen Byzanz und der Steppe. Archäologische und historische Studien. Festschrift für Csanád Bálint zum*

70. *Geburtstag = Between Byzantium and the steppe. Archaeological and Historical Studies in Honour of Csanád Bálint on the Occasion of His 70th Birthday*. Bollók, Á. – Csiky, G. – Vida, T. (eds.) Budapest 2016. 153–173.
- ERCEGOVIĆ-PAVLOVIĆ 1982: Ерцеговић-Павловић, С.: Аварски коњанички гроб из. Манђелоса. *Sirmium IV* (1982) 55–56.
- ERDÉLYI 1994: Erdélyi, I.: Die ungarischen Parallelen zum Fund von Martynovka. In: *Der Silberschatz von Martynovka (Ukraine) aus dem 6. und 7. Jahrhundert*. Pekarskaja, L. V. – Kidd, D. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 1. Innsbruck 1994. 153 – 162.
- FETTICH 1937: *A honfoglaló magyarság féművessége. (Die Metallkunst der landnehmenden Ungarn)*. Archaeologia Hungarica 21. Budapest 1937.
- FETTICH 1951: Fettich, N.: *Régészeti tanulmányok a késői hun féművesség történetéhez (Archäologische Studien zur Geschichte der späthunnischen Metallkunst)*. Archaeologia Hungarica XXXI. Budapest 1951.
- FIEDLER 1992: Fiedler, U.: *Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts an der unteren Donau*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 11. Bonn 1992.
- GABUJEV–MALASEV 2009: Габуев, Т. А. – Малашев, В. Ю.: *Памятники ранних алан центральных районов Северного Кавказа*. Москва 2009.
- GARAM 1991: Garam, É.: *Die awarenzeitliche Funde aus Ungarn im Römisch-Germanischen Zentralmuseum*. Kataloge vor- und frühgeschichtliche Altertümer 25. Bonn 1991.
- GARAM 1995: Garam, É.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Tiszafüred. Cemeteries of the Avar Period (567–829) in Hungary 3*. Budapest 1995.
- GARAM 2001: Garam, É.: *Funde byzantinischer Herkunft in der Awarenzeit vom Ende des 6. bis zum Ende des 7. Jahrhunderts*. Monumenta Avarorum Archaeologica 5. Budapest 2001.
- GARAM 2018: Garam, É.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Zamárdi-Rétiföldek. Teil III*. Monumenta Avarorum Archaeologica 12. Budapest 2018.
- GAVRILOV–TOSCEV 2014: Гаврилов, А. В. – Тоцев, Г. Н.: Курганы у с. Молочное в Центральном Крыму. *Старожитності степового Причорномор'я у Криму XVIII* (2014) 34–69.
- GAVRITUHIN 2001: Гавритухин, И. О.: Эволюция восточноевропейских псевдопряжек. In: *Культуры евразийских степей второй половины I тысячелетия н. э.* Стащенко, Д. А. (отв. ред.) Самара 2001. 31–86.
- GAVRITUKHIN 2018: Gavritukhin, I. O.: Belt sets from Alanic graves: Chronology and cultural links. In: *Ritual, society and population at Klin-Yar (North Caucasus). Excavations 1994 – 1996 in the Iron Age to early medieval cemetery*. Belinskij, A. V. – Härke, H. (eds.) Bonn 2018. 49–96.
- GAVRITUHIN–OVLÓMSZKI 1996: Гавритухин, И. О. – Обломский, А. М.: *Гапоновский клад и его культурно-исторический контекст*. Раннеславянский мир 3. Москва 1996.
- GAVRITUHIN–PJANKOV 2003: Гавритухин, И. О. – Пьянков, А. В.: Могильники V–VII веков. In: *Крым, Северо-Восточное Причерноморье и Закавказье в эпоху средневековья IV–XIII века*. Макарова, Т. И. – Плетнева, С. А. (отв. ред.) Археология 18. Москва 2003. 193–196.
- HAJREGYINOVA 2003: Хайрединова, Э. А.: Обувные наборы V–VII вв. из Юго-Западного Крыма. *Материалы по археологии, истории, этнографии Таврии IX* (2003) 125–160.
- HARDAJEV 2015: Хардаев, В. М.: Кочівники поховальні комплекси кінця VI–VII ст. біля с. Василівка на Херсонщині. *Археологія 3* (2015) 107–117.
- HEINRICH-TAMÁSKA 2016: Heinrich-Tamáska, O.: Kunbábony. In: *Germanische Altertumskunde Online. Kulturgeschichte bis ins Frühmittelalter – Archäologie, Geschichte, Philologie*. Beck, H. – Brather, S. – Geuenich, D. – Heizmann, W. – Patzold, S. – Steuer, H. (Hrsg.) Berlin–Boston 2016.
- HESSEN 1971: von Hessen, O.: *Primo contributo alla archeologia longobarda in Toscana. Le necropoli*. Firenze 1971.

- HORVÁTH 1935: Horváth, T.: *Az üllői és a kiskőrösi avar temető (Die awarischen Gräberfelder von Üllő und Kiskőrös)*. Archaeologica Hungarica 19. Budapest 1935.
- ISAJEV–SZMOLJAK 2017: Ишаев, В. А. – Смоляк, А. Р.: Раннесредневековый панцирь из могильника Матюхин бугор (Ростовская область) *Российская Археология* 4 (2017) 160–174.
- IVANIŠEVIĆ 2010: Ivanišević, V.: Caričin Grad – The fortifications and the intramural housing in the lower town. In: *Byzanz – Das Römerreich im Mittelalter 2*. Daim, F. – Drauschke, J. (Hrsg.) Mainz 2010, 1–29.
- IVANIŠEVIĆ 2018: Ivanišević, V.: Metal Workshops of Caričin Grad (Justiniana Prima). In.: *Lebenswelten zwischen Archäologie und Geschichte – Festschrift für Falko Daim zu seinem 65. Geburtstag*. Drauschke, J. – Kislinger, E. – Kührtreiber, K. – Kührtreiber, T. – Scharrer-Liška, G. – Vida, T. (Hrsg.) Mainz 2018. 711–723.
- KADA 1905: Kada, E.: Gátéri (kun-kisszállási) temető a régibb középkorból. *Archaeologiai Értesítő* XXV (1905) 360–384, 402–407.
- KADZAJEVA 2018: Кадзаева, З. П.: Катакомба с прессованными и литыми ременными деталями из Садонского могильника. In: *Кавказ в системе культурных связей Евразии в древности и средневековье. XXX «Крупновские чтения» по археологии Северного Кавказа*. Материалы Международной научной конференции. Кочкаров, У. Ю. (отв. ред.) Карачаевск 2018. 340–343.
- KAZAKOV 2013: Казаков, Е. П.: Женское погребение со стеклянным кубком второй половины VI века н. э. в низовьях реки Камы In: *Гуннский форум. Проблемы происхождения и идентификации культуры евразийских гуннов*. Сборник научных трудов. Боталов, С. Г. (гл. ред.) Челябинск 2013. 180–193.
- KAZANSKI 2003: Kazanski, M. 2003: *Qal'at Sem'an. Volume IV: Rapport final. Fascicule 3: Les objets métalliques*. Beyrouth 2003.
- KAZANSZKI 2016: Казанский, М. М.: Иерархия «воинских» погребений в Абхазии (II–VII вв.) и возможности социальной реконструкции. *Краткие Сообщения Института Археологии* 244 (2016) 83–101.
- KESZI 2016: Keszi, T.: Avar ötvöstárgyak Mezőfalváról. *Az Intercisa Múzeum Évkönyve* 1 (2016) 95–96.
- KISS 1996: Kiss, A.: *Das awarenzeitliche gepidische Gräberfeld von Kölked-Feketekapu A*. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 2. – Studien zur Archäologie der Awaren 5. Innsbruck 1996.
- КОМАР 2010: Комар, А. В.: Детали обуви восточноевропейских кочевников VI–VII вв. In.: *Славяно-русское ювелирное дело и его истоки*. Материалы Международной научной конференции, посвященной 100-летию со дня пождения Гали Фёдоровны Корзухиной (Санкт-Петербург, 10 – 16 апреля 2006). Пескова, А. А. – Щеглова, О. А. – Мусин, А. Е. (ред.) Санкт-Петербург 2010. 94–115.
- КОМАР–КУЛБÜSEV–ORLOV / Комар–Куйбышев–Орлов 2006: Комар, А. В. – Куйбышев, А. И. – Орлов, Р. С.: Погребения кочевников VI–VII вв. In: *Степи Европы в эпоху средневековья, Т. 5. Хазарское время*. Евглевский, А. В. (ред.) Донецк 2006. 245–374.
- КОМАР–ORLOV 2006: Комар, А. В. – Орлов, Р. С.: Погребение кочевника 2-й пол. VII в. у села Черноморское. In: *Степи Европы в эпоху средневековья, Т. 5. Хазарское время*. Евглевский, А. В. (ред.) Донецк 2006, 387–398.
- KORZUKINA 1996: Корзухина, Г. Ф.: Клады и случайные находки вещей круга «древностей антов» в Среднем Поднепровье. Каталог памятников. *Материалы по археологии, истории, этнографии Таврии V* (1996) 395–435; 586–705.
- KOVALEVSZKAJA 1990: Ковалевская, В. Б.: Традиции прорезных поясов в памятниках кудрыгинского типа. *Краткие Сообщения Института Археологии* 199 (1990) 37–47.

- KOVALEVSZKAJA 2000: Ковалевская, В. Б.: *Компьютерная обработка массового археологического материала из раннесредневековых памятников Евразии. Хронология восточноевропейских древностей V–IX веков*. Москва 2000.
- KOVALEVSZKAJA 2005: Ковалевская, В. Б.: *Кавказ – скифы, сарматы, аланы I тыс. до н. э. – I тыс. н. э.* Москва 2005.
- KRUGLOV 2005: Круглов, Е. В.: Сложносоставные лику Восточной Европы раннего средневековья. In: *Степи Европы в эпоху средневековья*, Т. 4. Хазарское время. Евглевский, А. В. (ред). Донецк 2005, 73–142.
- KUBAREV 2017: Kubarev, Gleb V.: *Alttürkische Gräber des Altaj*. Archäologie in Eurasien 33. Bonn 2017.
- LÁSZLÓ 2015: László, Gy.: Das awarenzeitliche Gräberfeld in Csákberény-Orondpuszta. Szentpéteri, J. (Hrsg.) *Monumenta Avarorum Archaeologica* 11. Budapest 2015.
- LEVINA 1996: Левина, Л. М.: *Этнокультурная история Восточного Приаралья I тысячелетие до н. э. – I тысячелетие н. э.* Москва 1996.
- LICHTENBERGER ET AL. 2016: Lichtenberger, A. – Raja, R. – Eger, Ch. – Kalaitzoglou, G. – Sørensen, H.: A newly excavated private house in Jerash. Reconsidering aspects of continuity and change in material culture from late antiquity to the early Islamic period. *Antiquité Tardive* 24 (2016) 317–359. <https://doi.org/10.1484/J.AT.5.112632>
- LIMBERISZ–MARCSSENKO 2011: Лимберис, Н. Ю. – Марченко, И. И.: Погребения эпохи великого переселения народов и раннего средневековья из курганов степного Прикубанья In: *Петербургский Апокриф. Послание от Марка*. Шаров, О. В. (отв. ред.) Санкт-Петербург–Кишинев. 2011, 417–441.
- LŐRINCZY 1991: Lőrinczy G.: A Szegvár-oromdűlői kora avarkori temető 1. sírja. (Das Grab 1 des frühawarenzeitlichen Gräberfeldes von Szegvár-Oromdűlő). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve A népvándorlások fiatal kutatóinak szentesi találkozásán elhangzott előadások*. 1984-1985/2 (1991) 127–154.
- LŐRINCZY 2017: Lőrinczy, G.: Frühawarenzeitliche Bestattungssitten im Gebiet der Grossen Ungarischen Tiefebene östlich der Theiss. Archäologische Angaben und Bemerkungen zur Geschichte der Region im 6. und 7. Jahrhundert. *Acta Archaeologica Academiae Hungaricae* 68 (2017) 137–170. <https://doi.org/10.1556/072.2017.68.1.5>
- LŐRINCZY–STRAUB 2005: Lőrinczy G. – Straub P.: Alpi típusú övgarnitúra a szegvár-oromdűlői 81. sírból. (Alpine-type belt set from Szegvár-Oromdűlő, grave 81) *Zalai Múzeum* 14 (2005) 137–167.
- МАКСИМОВА ET AL. / Максимова et al. 1968: Максимова, А. Г. – Мерциев, М. С. – Вайнберг, Б. И. – Левина, Л. М.: *Древности Чардары*. Алма-Ата 1968.
- MAZSITOV 1981: Мажитов, Н. А.: *Курганы Южного Урала VIII–XII вв.* Москва 1981.
- MÜLLER 2010: Müller, R.: *Die Gräberfelder vor der Südmauer der Befestigung von Keszthely-Fenekpuszta*. Castellum Pannonicum Pelsonense 1. Budapest–Leipzig–Keszthely–Rahden 2010.
- NAGY 1901: Nagy, G.: Némedi. *Archaeologiai Értesítő* 21 (1901) 314–318.
- NAGY 2004: Nagy M.: A hódmezővásárhely-kishomoki gepida temető (elemzés) (Das gepidische Gräberfeld von Hódmezővásárhely-Kishomok (Analyse)). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* X (2004) 129–239.
- NUȚU 2011: Nuțu, Gh.: Belt buckles, strap-ends and appliqués from Halmyris (Moesia Inferior / Scythia). *Novensia* 22 (2011) 171–199.
- ORLOV–RASSZAMAKIN 1996: Орлов, Р. С. – Рассамкин, Ю. Я.: Новые памятники VI–VII вв. из Приазовья. In: *Материалы I тыс. н. э. по археологии и истории Украины и Венгрии*. Приходнюк, О. М. (ред). Киев 1996, 102–116.
- OSZTATYINA ET AL. 2011: Остатина, Т. И. – Кануниновка, О. М. – Степанов, В. П. – Никитин, А. Б.: *Кузбаевский клад ювелира VII в. как исторический источник*. Ижевск 2011.

- PEKARSKAJA–KIDD 1994: Pekarskaja, L. V. – Kidd, D.: *Der Silberschatz von Martynovka. (Ukraine) aus dem 6. und 7. Jahrhundert.* Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 1. Innsbruck 1994.
- PETRE 1987: Petre, A.: *La romanité en Scythie Mineure (IIe – VIIe siècles de n. è.).* Recherches archéologiques. Bucharest 1987.
- PREDA 1980: Preda, C.: *Callatis. Necropola romano-bizantină.* București 1980.
- PRIHODNYUK–FOMENKO 2003: Prihodnyuk, O. – Fomenko, V.: Early medieval nomads' burials from the vicinity of the village of Hristoforovka, the district of Nikolaevo, Ukraine. *Archaeologia Bulgarica* VII.2 (2003) 107–116.
- RÁCZ 2014: Rácz, Zs.: *Die Goldschmiedegräber der Awarenzeit.* Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Bd. 116. Mainz 2014.
- RANISZAVLJEV 2007: Ранисављев, А.: *Раносредњовековна некропола код Мокрина* (Српско археолошко друштво, Повремена издања 4). Београд 2007.
- RASEV 2005: Рашев, Р.: *Прабългарите през V–VII век.* София 2005.
- RAŠKOVIĆ 2016: Рашковић, Д.: Низинска античка насеља и висинска рановизантијска налазишта у окружју Алексинца и Соко Бање. Караџић. Часопис за историју, етнологију, археологију и уметност 8 (2016) 21–48.
- RASZPORA 1980: Распопова, В. И.: *Металлические изделия раннесредневекового Согда.* Ленинград 1980.
- REPNYIKOV 1906: Репников, Н.: Некоторые могильники области крымских готов. *Известия Императорской Археологической Комиссии* 19 (1906) 1–80.
- RHÉ–FETTICH 1931: Rhé, Gyula – Fettich, Nándor: *Jutas und Öskü. Zwei Gräberfelder aus der Völkerwanderungszeit in Ungarn.* Skythica 4. Prag 1931.
- ROSNER 1999: Rosner, Gy.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Szekszárd-Bogyiszlói Straße.* Monumenta Avarorum Archaeologica 3. Budapest 1999.
- RUPP 2005: Rupp, C.: *Das langobardische Gräberfeld von Nocera Umbra: 1.* Katalog und Tafeln. *Ricerca di Archeologia Altomedievale e Medievale* 31. Firenze 2005.
- SALAMON–ERDÉLYI 1971: Salamon, Á. – Erdélyi, I.: *Das völkerwanderungszeitliche Gräberfeld von Környe.* Studia Archaeologica 5. Budapest 1971.
- SALAMON–SEBESTYÉN 1995: Salamon, Á. – Sebestyén, K.: The Szeged-Kundomb Cemetery. In: *Das awarische Corpus.* Beihefte IV. Madaras, L. (ed.) Debrecen–Budapest 1995, 8–108.
- SALOBUDOV 1983: Шалобудов, В. Н.: Погребение кочевника VIII века у с. Заплавка. In: *Древности степного Поднепровья III–I тысячелетия до нашей эры.* Ковалева, И. Ф. (ред.) Днепрпетровск 1983, 67–68.
- SAMU 2018: Samu, L.: Über die Zusammenhänge den Gürtelschnallen mit festem Beschlag und Motiven in Durchbruchornamentik und den Gürtelbeschlägen der zweiten Hälfte des 6. und beginnenden 7. Jahrhunderts. In: *Dissertationes Archaeologicae Supplementum 2. „Hadak útján” A népvándorlás kor fiatal kutatóinak XXVI. konferenciája. Gazdaság – kereskedelem – kézművesség.* Rácz, Zs. – Koncz, I. – Gulyás, B. (eds.) Budapest 2018, 233–256. <https://doi.org/10.17204/dissarch.suppl2.233>
- SAMU 2020: Samu, L.: *Die mediterranen Kontakte des Karpatenbeckens in der Früh- und Mittelawarenzeit im Licht der Männerkleidung. Gürtelschnallen und Gürtelgarnituren.* Dissertation. Budapest–Freiburg 2020. <https://doi.org/10.17204/dissarch.2020.293>
- SAMU–BLAY 2019: Samu L. – Blay A.: Térbeli átrendeződés a 7. századi Kárpát-medencében. (Regional shift in the Carpathian Basin during the seventh century). In: *Hatalmi központok az Avar Kaganátusban – Power Centres of the Avar Khaganate.* Balogh Cs. – Szentpéteri J. – Wicker E. (szerk.). Kecskemét 2019, 263–332.

- SAMU–DAIM 2018: Samu, L. – Daim, F.: Die Pseudoschnallen in der Awarenzeit und ihre Transformation. *Antaeus* 35–36 (2017–2018) (2018) 205–241.
- SCHOPPHOFF 2009: Schopphoff, C.: *Der Gürtel. Funktion und Symbolik eines Kleidungsstücks in Antike und Mittelalter*. Wien 2009. <https://doi.org/10.7788/9783412333638>
- SCHULZE-DÖRRLAMM 2002: Schulze-Dörflamm, M.: *Byzantinische Gürtelschnallen und Gürtelbeschläge im Römisch-Germanischen Zentralmuseum*. Teil 1. Die Schnallen ohne Beschlag, mit Lachsenbeschlag und mit festem Beschlag des 5. bis 7. Jahrhunderts. Kataloge vor- und frühgeschichtlicher Altertümer Bd. 30/1. Mainz 2002.
- SCHULZE-DÖRRLAMM 2009: Schulze-Dörflamm, M.: *Byzantinische Gürtelschnallen und Gürtelbeschläge im Römisch-Germanischen Zentralmuseum*. Teil 2. Die Schnallen mit Scharnierbeschlag und Schnallen mit Angegossenem Riemendurchzug des 7. bis 10. Jahrhunderts. Kataloge vor- und frühgeschichtlicher Altertümer Bd. 30/2. Mainz 2009.
- SCSERINSZKIJ 1968: Щепинский, А. А.: Средневековые погребения в грунтовых могилах близ Симферополя. In: *Археологические исследования средневекового Крыма*. Домбровский, О. И. (ред.). Киев 1968, 169–180.
- SOMOGYI 1987: Somogyi, P.: Typologie, Chronologie und Herkunft der Maskenbeschläge. Zu den archäologischen Hinterlassenschaften osteuropäischer Reiterhirten aus der pontischen Steppe im 6. Jahrhundert. *Archaeologia Austriaca* 71 (1987) 121–154.
- SOMOGYI 1991: Somogyi P.: Lábbeli veretek a Délorosz sztyeppéről. (Beschläge der Fußbekleidung aus der südrussischen Steppe). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. A népvándorlások fiatal kutatóinak szentesi találkozásán elhangzott előadások. (1984-85/2) 1991, 105–125.
- SOMOGYI 2014: Somogyi, P.: Der gegossene Silberbeschlag mit durchbrochener Verzierung im Münzgrab von Freundorf (Tulln, NÖ, Österreich). In: *Avarok pusztái. Régészeti tanulmányok Lőrinczy Gábor 60 születésnapjára*. Anders A. – Balogh Cs. – Türk A. (szerk.) Budapest 2014, 235–241.
- STARK 2008: Stark, S.: *Die Alttürkenzeit in Mittel- und Zentralasien. Archäologische und historische Studien*. Nomaden und Sesshafte Bd. 6. Wiesbaden 2008.
- SZABÓ 1965: Szabó J. Gy.: Az egri múzeum avar kori emlékanyaga I. Kora avar kori leletek Tarnaméráról. (Der awarenzeitliche Fundbestand des Museums von Eger I. Frühawarenzeitliche Grabfunde aus Tarnaméra). *Az Egri Múzeum Évkönyve* 3 (1965) 29–71.
- SZAHANYEV 1914: Саханев, В.: Раскопки на Северном Кавказе в 1911-12 гг. *Известия Императорской Археологической Комиссии* 56 (1914) 75–219.
- SZKADOVSZKIJ 1897: Скадовский, Л Г.: Белозерское городище Херсонского уезда, Белозерской волости и соседние городища и курганы между низовьем р. Ингульца и началом Днепровского лимана. In: *Труды VIII Археологического съезда*. Т. III. П. С. Уварова (ред.) Москва 1897, 75–160.
- SZKIBA 2016: Скиба, А.: *Поясні набори слов'ян: геральдичний стиль*. Київ 2016.
- SZOLOMATINA–KADIJEVA 2018: Соломатина, Н. В. – Кадиева, А. А.: Предметы из кожи с территории Северного Кавказа из собрания Государственного Исторического Музея. In: *Кавказ в системе культурных связей Евразии в древности и средневековье. XXX «Крупновские чтения» по археологии Северного Кавказа*. Материалы Международной научной конференции. Кочкаров, У. Ю. (отв. ред.) Карачаевск 2018, 374–377.
- Tettamanti 1980: Tettamanti, S.: Der awarische Grabfund von Dány. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 32 (1980) 153–160.
- ТРАЙКОВА 2017: Трайкова, Л. А.: *Коланът южно от Долен Дунав края III на – началото на VII в.* Диссертации 10. София 2017.
- UENZE 1966: Uenze, S.: Die Schnallen mit Riemenschlaufe aus dem 6. und 7. Jahrh. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 31 (1966) 142–181.

- UENZE 1992: Uenze, S.: *Die spätantiken Befestigungen von Sadovec (Bulgarien)*. Ergebnisse der deutsch–bulgarisch–österreichischen Ausgrabungen 1934–1937. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 43. München 1992.
- VALIJEV 2019: Валиев, Р. Р.: Новославянский II могильник: проблемы интерпретации и перспективы исследований. In: *Кочевые империи Евразии в свете археологических и междисциплинарных исследований*. IV Международный конгресс средневековой археологии евразийских степей, посвященный 100-летию российской академической археологии. Кн. 1. Базаров, Б. В. – Крадин, Н. Н. (ред). Улан-Удэ 2019, 109–116.
- VASILYEV 1991: Vasilyev, D. D.: New finds of Old Turkic inscriptions in Southern Siberia. In: *Rulers from the Steppe. State formation on the Eurasian periphery*. Seaman, Gary – Marks, Daniel (ed.). California 1991, 121–125.
- VEJMARN–AJBAVIN 1993: Веймарн, Е. В. – Айбабин, А. И.: *Скалистинский могильник*. Киев 1993.
- VOLODAREC-URBANOVICS / Володарец-Урбанович 2018: Володарец-Урбанович, Я. В.: Речі побутово-ремісничого характеру в складі слов'янських скарбів кола Мартинівки. In *Sclavenia Terra 2* (2018) 113–138.
- VORONOV 2003: Воронов, Ю. Н.: *Могилы апсиров. Итоги исследований некрополя Цибиллума в 1977–1986 годах*. Пушино 2003.
- VORONOV 2007: Voronov, Yu.: *Tsibilium I. La nécropole apsile de Tsibilium*. Les fouilles de 1977–1986. BAR International Series 1721. Oxford 2007.
- WERNER 1974: Werner, J.: Nomadische Gürtel bei Persern, Byzantinern und Langobarden. In: *La civiltà dei longobardi in Europa*. Cerulli, E. – Morghen, R. – Grabar, A. (eds). Roma 1974, 111–139.
- WERNER 1984: Werner, J.: *Der Grabfund von Malaja Pereščepina und Kuvrat, Kagan der Bulgaren*. Abhandlungen Philosophisch–Historische Klasse 91. München 1984.
- WINTER 1997: Winter, H.: Awarische Grab- und Streufunde aus Ostösterreich. Ein Beiträge zur Siedlungsgeschichte. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 4. Innsbruck 1997.

1. táblázat. A szegvári verettípusok és regionális tipológiai rendszerek összevetése.
 Table 1. The types of belt mounts from Szegvár and their comparison with various typological systems.

	Szegvár	Kárpát-medence (BALOGH 2004)	Al-Duna (DASKALOV 2012)	Dnyeper mente (SKYBA 2016)	Al-Duna (TRAYKOVA 2017)
Veretek	A.1.	–	–	I-10/IA1-2; IIA1	–
	A.2.a.	C.2.1.	–	I-1	–
	A.2.b.	C.2.1.	A.I.1-3. (áttört)	I-1	A B I (áttört)
	A.2.c.	C.2.1.	–	I-1	–
	A.3.	–	–	–	–
	A.4.	A.5.1.	–	I-9	–
	A.5.	–	–	–	–
	B.1.	–	–	–	–
	B.2.	–	A.VIII	II-6	–
	B.3.a.	C.3.2.	A.V.2.	II-5/1	A B XVIII
	B.3.b.	–	–	II-3	A B XVIII
	B.3.c.	–	–	–	A B XVIII
	B.4.	–	A.II.1; A.II.2-3. (áttört)	–	A B XV
	B.5.	–	–	II-7a/1	–
	B.6.	–	–	'álcsat'	–
	B.7.	–	–	–	–
	B.8.a.	C.2.2.	–	–	–
	B.8.b.	C.2.2.	–	–	–
	B.9.	A.2.3.	–	II-1	–
	B.10.	–	–	III-5	–
Szíjvégek	A.1.	C.1.1.	–	II-1 'szíjvég'	–
	A.2.1.a.	–	–	–	–
	A.2.2.a.	C.1.1.	–	–	–
	A.2.2.b.	C.1.1.	N.B.I.	–	N.B.IId
	A.2.3.	C.1.1.	N.A.I.3.	I-1 'szíjvég'	N.B.IIb
	B.1.a.	C.1.2.	–	I-3 'szíjvég'	–
	B.1.b.	–	–	–	–
	B.2.a.	C.1.2.	–	I-3 'szíjvég'	–
	B.2.b.	C.1.2.	–	–	–
	B.3.	C.1.2.	–	I-2 'szíjvég'	A.B.XVII
	B.4.a.	–	–	–	–
	B.4.b.	–	–	–	–

2. táblázat. A cikkben szereplő lelőhelyek földrajzi elhelyezkedése
Table 2. The location of the sites mentioned in the text

<i>Név</i>	<i>Cirill betűs átírás</i>	<i>Földrajzi egység</i>
Adony	–	H, Fejér megye
Akalan	–	TR, Isztambul
Aktöbe	Актобе	KAZ, Dél-Kazahsztáni terület
Altünaszar	Алтынасар	KAZ, Kizilordai terület
Arcibasevo	Арцыбашево	RUS, Rjazanyi terület
Arcisa	–	Chiusi – I, Toszkána
Armijevo	Армиево	RUS, Penzai terület
Békéssámson	–	H, Békés megye
Belie Bugrü	Белые Бугры	RUS, Rjazanyi terület
Belozerka	Белозёрка/Білозёрка	UKR, Herszoni terület
Bereznovka	Бережновка	RUS, Volgográdi terület
Bogacsovka	Богачёвка/Богачівка	Krím
Boriszovo	Борисово	Gelendzsik – RUS, Krasznodári határterület
Botevo	Ботево	BG, Várnai terület
Broechem	–	B, Antwerpen tartomány
Brut-2	Брут-2	RUS, Észak-Oszétia
Budakalász	–	H, Pest megye
Čadjavica	–	HRV, Verőce-Drávamente megye
Callatis	–	Mangalia – RO, Constanța megye
Carszkij kurgan	Царский курган	Mogukorovka –RUS, Krasznodári határterület
Castel Trosino	–	I, Marche tartomány
Cherson	Херсон	RUS, Szevasztopol
Chiusi	–	I, Toszkána
Cibilium	Цебельда	GRU, Abházia
Cicina	Ћићина	SER, Niši körzet
Csákberény-Orondpuszta	–	H, Fejér megye
Csapajevszkij	Чапаевский	Pavlodarskij – RUS, Krasznodári határterület
Csernomorszkoje	Черноморское/Чорноморське	UKR, Herszoni terület
Csmi–Szuargom	Чми–Суаргом	RUS, Észak-Oszétia
Csufut Kale	Чуфут Кале	Krím
Dailaman/Deylaman	–	IR, Gilán tartomány
Dány	–	H, Pest megye
Deszk G	–	H, Csongrád megye

Dmitrovka	Дмитровка/Дмитрівка	UKR, Mikolaivi terület
Dragoevo	Драгоево	BG, Sumeni terület
Dürszo	Дюрсо	Abrau – RUS, Krasznodári határterület
Előszállás-Bajcsihegy	–	H, Fejér megye
Eszki-Kermen	Эски–Кермен/Ески–Кермен	Krím
Felgyő–Ürmös-tanya	–	H, Csongrád megye
Fönlac/Felnac	–	RO, Arad megye
Freundorf	–	A, Alsó-Ausztria
Gaponovo	Гапоново	Kraszno-oktjaberszkoje – RUS, Kurszki terület
Gátér-Vasútállomás	–	H, Bács-Kiskun megye
Gorno Altajszk	Горно Алтайск	RUS, Altaj Köztársaság
Gradijszk	Градичк/Градизьк	UKR, Poltavai terület
Hacki	Хацки/Хацьки	UKR, Cserkaszi megye
Hajdúszoboszló	–	H, Hajdú-Bihar megye
Halmyris	–	Murighiol – RO, Tulcea megye
Haszaüt	Хасаут	RUS, Karacsáj-Cserkeszföld
Hódmezővásárhely-Kishomok	–	H, Csongrád megye
Hrisztoforovka	Христофоровка/Христофорівка	UKR, Mikolaivi terület
Povatka	Иловатка	RUS, Volgográdi terület
Izobilnoje	Изобильное/Изобільне	Krím
Jaszürev	Ясырев	RUS, Rosztovi terület
Jepifanov tanya	Епифанов хут.	Krasznojukovszkaja – RUS, Rosztovi terület
Jerash	–	JOR, Jerash kormányzóság
Jutas	–	Veszprém – H, Veszprém megye
Kamen brjag	Камен бряг	BG, Dobricsi terület
Kercs	Керчь/Керч	Krím
Keszthely-Fenekpuszta-Déli erőd fal	–	H, Zala megye
Kiskőrös-Város alatt	–	H, Bács-Kiskun megye
Klin Jar III	Клин Яр III	Kiszlovodszk – RUS, Sztavropoli határterület
Kölked-Feketekapu A	–	H, Baranya megye
Komintyern II	Коминтерн II	RUS, Tatársztán
Környe	–	H, Komárom-Esztergom megye
Korond/Corund	–	RO, Hargita megye
Kosztogrüzovo	Костогрызово/Костогризове	UKR, Herszoni terület

Kozievka	Козиевка/ Козіївка	UKR, Harkovi terület
Krupszkaja	Крупской	RUS, Krasznodári határterület
Kugul	Кугуль	Kiszlovodszk – RUS, Sztavropoli határterület
Kunszentmárton-Habranyi telep	–	H, Jász-Nagykun-Szolnok megye
Kurilovka	Куриловка	RUS, Kurszki terület
Kurman	Курман	RUS, Rjazanyi terület
Kuzebajevo	Кузобаево	RUS, Udmurtia
Lucsisztoje	Лучитое/Лучисте	Krím
Malaj	Малаи	RUS, Krasznodári határterület
Manjak	Маняк	RUS, Baskortosztán
Martinovka	Мартыновка/Мартинівка	UKR, Cserkaszi terület
Matjuhin bugor	Матюхин бугор	Razdorszkoje, Porecsnij-sziget – RUS, Rosztovi terület
Mokraja balka	Мокрая балка	Kiszlovodszk – RUS, Sztavropoli határterület
Molocsnaje	Молочное/Молочне	Krím
Mokrin/Homokrév	Мокрин	SER, Észak-Bánáti körzet
Mokva	Моква	RUS, Kurszki terület
Mosczenka	Мощенка	UKR, Csernyigovi terület
Nagyolaszi/Mandjelos	Манђелос	SER, Szerémségi körzet
Natasino	Наташино/Наташине	Krím
Nyevolino	Неволино	RUS, Permi határterület
Nocera Umbra	–	I, Umbria
Novoszlavjanszkij	Новославянский	RUS, Tatársztán
Onogur	Оногур	BG, Dobricsi terület
Palmyra	–	SYR, Homszi kormányzóság
Pancsova/Pančevo	Панчево	SER, Dél-Bánáti körzet
Pasztirszkoje	Пастырское/Пастирське	UKR, Cserkaszi terület
Pendzsikent	Пенджикент	TDJ, Szogd tartomány
Péterréve/Bačko Petrovo Selo	Бачко Петрово Село	SER, Dél-Bácskai körzet
Piatra Frecaței	–	Ostrov – RO, Tulcea megye
Potzneusiedl	–	A, Burgenland
Puhljakovszkij hutor	хут. Пухляковский	RUS, Rosztovi terület
Püsta–Verhnyaja Escsera	Пышта–Верхняя Эшера	GRU, Abházia
Rákóczifalva	–	H, Jász-Nagykun-Szolnok megye
Rekonsztruktor IV	Реконструктор IV	RUS, Rosztovi terület
Róma	–	I, Róma

Rupkite	Рупките	BG, Sztara zagorai terület
Sabrata	–	LAR, Zawiyai körzet
Seljugi	Шелюги	UKR, Zaporozsgyei terület
Sinop	–	TR, Sinop tartomány
Szadovec/Szadovszko Kale	Садовец	BG, Pleveni terület
Szadon		RUS, Észak-Oszétia
Szeged-Kundomb	–	H, Csongrád megyék
Szegvár-Oromdűlő	–	H, Csongrád megye
Szekszárd-Bogyiszlói út	–	H, Tolna megye
Szentes	–	H, Csongrád megye
Szivasovka	Сивашовка/Сивашівка	UKR, Herszoni terület
Szivasszkoje	Сивашское/ Сиваське	UKR, Herszoni terület
Szkalisztoje	Скалистое/ Скалисте	Krím
Sztajevo	Стаево	RUS, Tambovi terület
Sztaroszenci	Староселци	BG, Pleveni terület
Szudzsa	Суджа	RUS, Kurszki terület
Szuuk-Szu	Суук–Су	Artek – Krím
Tarnaméra	–	H, Heves megye
Tastöbe	Таштобе	KIRG, Narini terület
Timgad	–	DZ, Batna tartomány
Tiszafüred-Majoros	–	H, Jász-Nagykun-Szolnok megye
Tomis	–	Constanța – RO, Constanța megye
Tyerehovo	Терехово	RUS, Rjazanyi terület
Üc Tepe/Üctapa	Учтепе	AZE, Dzsalilabádi körzet
Valcsidol	Вълчи дол	BG, Várnai terület
Valdonega	–	Verona – I, Verona
Vasziljevka	Василиевка/ Василівка	UKR, Herszoni terület
Veliki Preszlav	Велики Преслав	BG, Sumeni terület
Vencsan	Венчан	BG, Várnai terület
Verhnyij Csirjurt	Верхний Чирюрт	RUS, Dagesztán
Vetren	Ветрен	Szeptemvri – BG, Pazardzsiki terület
Vinogradnoe	Виноградное/Виноградне	UKR, Zaporozsgyei terület
Vosztocsnij Malaj	Восточный Малаи	Malaj – RUS, Krasznodári határterület
Voznyeszenka	Вознесенка	UKR, Zaporozsgyei terület
Zamárdi-Réti-földek	–	H, Somogy megye
Zaszullja	Засулье/Засулля	UKR, Poltavai terület
Zimnyeje	Зимнее/Зимне	UKR, Volinyi terület
Zsigulina Roscsa	Жигулина Роцца	Krím

A SZEGVÁR-OROMDŰLŐI KORA AVAR KORI TEMETŐ TÉRKÉPE

A temető térképe elérhető az alábbi linken:

bit.ly/3RkKyfp

A temető térképe elérhető az alábbi kóddal:

The Szegvár-Oromdűlő cemetery
and the Early Avar Period
in the Trans-Tisza Region

A szegvár-oromdűlői temető
és a Tiszántúl kora avar időszaka

www.martinopitz.hu

9 786156 388308